

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Iniciativa Food Not Bombs ve vztahu k osobám bez
přístřeší**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program: **SOCIÁLNÍ POLITIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE**

Autor: Jana Česká

Vedoucí práce: PhDr. Martina Hrušková, Ph.D

České Budějovice 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „Iniciativa Food Not Bombs ve vztahu k osobám bez přístřeší“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 12. 8. 2020

.....

Jana Česká

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce PhDr. Martině Hruškové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a za velkou trpělivost.

Dále děkuji všem komunikačním partnerům za jejich ochotu k účasti ve výzkumu a za množství cenných informací, které mi v rámci rozhovorů poskytli.

V neposlední řadě patří velký dík mému partnerovi, který mě podporoval po celou dobu psaní této bakalářské práce.

Inciativa Food Not Bombs ve vztahu k osobám bez přístřeší

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá iniciativou Food Not Bombs a jejím vztahem k problematice bezdomovectví. Cílem práce bylo popsání fungování iniciativy Food Not Bombs v České republice a monitorování reflexí aktivistů v kontaktu s osobami bez přístřeší. Food Not Bombs je celosvětová iniciativa, která prostřednictvím bezplatného rozdávání jídla poukazuje na nerovnosti ve společnosti.

V teoretické části jsou definovány základní pojmy související s fenoménem bezdomovectví včetně sociálních služeb a přístupů sociální práce s touto cílovou skupinou a aktuální stav problematiky. Dále je zde představena historie iniciativy Food Not Bombs, základní principy jejího fungování a navazující aktivity.

Empirická část práce obsahuje vlastní výzkum. Byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie a metoda dotazování, pro sběr dat byl využit polostrukturovaný rozhovor. Výzkumný soubor tvořilo jedenáct informantů z osmi měst České republiky, ve kterých skupiny Food Not Bombs působí. Získaná data byla převedena do textové podoby a následně analyzována formou otevřeného kódování a kategorizace.

Na základě této analýzy byly zodpovězeny výzkumné otázky, které byly zaměřené na identifikaci rozdílů v činnosti jednotlivých kolektivů a na to, jak aktivisté vnímají osoby bez přístřeší. Bylo vymezeno několik rozdílů mezi skupinami z různých měst. Nejednalo se však o zásadní odlišnosti, lze tedy usuzovat, že skupiny se spíše shodují, než liší. Aktivisté vnímají osoby bez přístřeší jako jedince vyloučené ze společnosti a trpící materiální deprivací, často z důvodu nespravedlivé distribuce zdrojů. Snaží se negativně vnímat problém bezdomovectví jako celek a nehodnotit jednotlivé osoby jako viníky. Charakteristický je rovný přístup ke strážníkům, snaha o pomoc a podporu pro každého bez rozdílu.

Práce může sloužit k rozšíření povědomí o aktivitách iniciativy Food Not Bombs a přispět ke změně negativního či pasivního přístupu veřejnosti k osobám bez přístřeší.

Klíčová slova

bezdomovectví; chudoba; sociální exkluze; aktivismus; sociální změna; solidarita

Initiative Food Not Bombs in Relation to Homeless People

Abstract

This bachelor's thesis is focused on the initiative Food Not Bombs and its relation to homeless people. The aim of the work was to describe the inner workings of the Food Not Bombs initiative in the Czech Republic and to reflect on the activists in contact with homeless people. Food Not Bombs is a global initiative highlighting inequalities in society through free food distribution.

The theoretical part defines the basic concepts related to homelessness, including social services, approaches to social work with this demographic and the current state of affairs. Furthermore, the history of the initiative Food Not Bombs, its operational principles and follow-up activities are presented.

The empirical part of the work contains research using the qualitative research strategy and questioning method. Data collection was performed using a semi-structured interviews. The research group consists of eleven informants from the eight cities in the Czech Republic in which the groups operate. The obtained data was converted into text form and subsequently analyzed using open coding and categorization.

Based on this analysis, research questions were answered. They aimed to identify differences in the activities of individual teams and how activists perceive homeless people. Several differences were identified between groups from different cities. However, these were not fundamental differences and it can be concluded that the groups agree more than not. Activists perceive the homeless as excluded from society and suffering from material deprivation, often due to the unfair distribution of resources. They endeavor to perceive homelessness as a problem without blaming individual people for it. The groups are characterized by giving equal access to the hungry and striving to help and support everyone without distinction.

The work may serve to raise awareness of the initiative's activities and contribute to changing the passive or negative public attitude towards the homeless.

Key words

homelessness; poverty; social exclusion; activism; social change; solidarity

OBSAH

ÚVOD.....	7
TEORETICKÁ ČÁST	8
1. Bezdomovectví.....	8
1.1. Chudoba a sociální vyloučení	8
1.2. Příčiny bezdomovectví.....	10
1.3. Formy bezdomovectví.....	11
1.4. Bezdomovectví v České republice.....	12
2. Sociální služby pro osoby bez přístřeší	13
3. Přístupy sociální práce s osobami bez přístřeší	15
3.1. Kritická sociální práce.....	15
4. Food Not Bombs.....	16
4.1. Příběh Food Not Bombs.....	16
4.2. Principy fungování.....	18
4.2.1. Pro všechny	19
4.2.2. Bez utrpení zvířat	19
4.2.3. Plýtvání potravinami	20
4.2.4. Bez vůdce a k politické změně	22
4.2.5. Nenásilí a solidarita	23
4.3. Další aktivity	24
4.4. Food Not Bombs ve světě a v ČR.....	24
EMPIRICKÁ ČÁST	26
5. Cíle práce a výzkumné otázky.....	26
6. Metodika.....	26
6.1. Výzkumná strategie a metoda	26
6.2. Výzkumný soubor	27
6.3. Realizace výzkumu	28
6.4. Etika výzkumu	28
6.5. Analýza dat.....	28
7. Výsledky výzkumu.....	29
7.1. Kategorie č. 1 – Veřejný výdej jídla	29
7.2. Kategorie č. 2 – Kolektiv	36
7.3. Kategorie č. 3 – Přesah.....	38
7.4. Kategorie č. 4 – Charakteristika strávníků	42
7.5. Kategorie č. 5 – Kontakt s osobami bez přístřeší.....	45
7.6. Kategorie č. 6 – Pohled aktivistů na řešení problematiky bezdomovectví	51
8. Diskuse výsledků.....	54
9. Závěr.....	62
10. Seznam použitých zdrojů	64
11. Seznam tabulek a schémat	71
12. Seznam zkratk	72

ÚVOD

V dnešní společnosti je chudoba a sociální vyloučení stále výraznějším problémem. Prohlubují se rozdíly mezi jednotlivými státy a zároveň i mezi jednotlivými společenskými vrstvami, mezi bohatými a chudými. Stále více se rozevírají pomyslné ekonomické nůžky. Společnost je orientována na zisk a produktivitu, vše se odvíjí od množství vlastněných peněžních statků. Ti, kteří z různých důvodů nemají přístup ke zdrojům, se dostávají na okraj společnosti. Žijí z výplaty do výplaty nebo pobírají dávky hmotné nouze, bydlí v nejistém bydlení, ubytovnách, či po azylových domech. V extrémních případech se propadnou až na ulici, pod most nebo do stanu a prostředky k obživě získávají žebráním, nelegální činností a vybíráním odpadkových košů.

V 80. letech 20. století vznikla skupina aktivistů, kteří nebyli spokojeni s vysokými investicemi USA do jaderné energetiky a vyvíjení zbraní. Rozhodli se svým veřejným vydáváním jídla kritizovat skutečnost, že státy vynakládají nemalé prostředky do násilí a válek, přestože miliony osob hladoví. Tahle myšlenka je vyjádřena v samotném názvu aktivistické skupiny – Jídlo místo zbraní. Prostřednictvím své činnosti demonstruje názor, že nezávadné potraviny by měly být dostupné pro všechny. Iniciativa se rychle rozšířila do celého světa včetně České republiky. Osoby, které si pro jídlo zdarma chodí, jsou zcela přirozeně lidé žijící v chudobě, zpravidla lidé bez domova.

Cílem této bakalářské práce je popsat fungování iniciativy Food Not Bombs v České republice a dále také kontakt aktivistů s lidmi bez domova se zaměřením na to, jak aktivisté tyto osoby a jejich životní situaci vnímají. Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a empirickou. V teoretické části jsou definovány základní pojmy související s problematikou bezdomovectví včetně sociálních služeb a přístupů sociální práce s touto cílovou skupinou, dále je zde popsána historie iniciativy a základní principy jejího fungování. Empirická část obsahuje vlastní výzkum. Pro jeho realizaci byla zvolena kvalitativní strategie, metoda dotazování.

Volba daného tématu proběhla na základě mé aktivity v kolektivu Food Not Bombs se záměrem toto téma blíže prozkoumat ve vztahu k sociální práci a cílové skupině osob bez přístřeší.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Bezdomovectví

Bezdomovectví (někdy též bezdomovství) můžeme definovat jako společenský jev spojený se ztrátou zázemí, životních jistot a sociálním vyloučením (Bělík et al., 2017). Lze jej chápat také jako sociální patologii, protože se výrazně odlišuje od norem společnosti (Průdková a Novotný, 2008).

Termín bezdomovec je pak běžně používán pro osobu zasaženou takovou životní situací, tedy žijící na ulici nebo v nevyhovujícím obydlí (Kliment a Dočekal, 2016). Z hlediska českého právního řádu je však toto označení chybné, neboť ten takto označuje člověka bez státního občanství (zákon č. 186/2013 Sb.). Legislativně správné označení osoby, pro kterou se obecně používá pojmenování bezdomovec, je osoba bez přístřeší. Tento pojem nalezneme v zákoně o sociálních službách č. 108/2006 Sb., není zde však již blíže definováno, kdo takovou osobou bez přístřeší je. Ministerstvo práce a sociálních věcí na svých internetových stránkách uvádí: „*Obecně lze považovat za osobu bez přístřeší osobu, která je ohrožena ztrátou bydlení nebo bydlení nemá.*“ (MPSV, 2007).

1.1. Chudoba a sociální vyloučení

S problematikou bezdomovectví je úzce spojena chudoba – nedostatek zdrojů nutných pro plnohodnotný život a nemožnost uspokojení životních potřeb (Kliment a Dočekal, 2016).

Chudobu lze vnímat a dělit mnoha různými způsoby, stejně tak je obtížné stanovit hranici tohoto jevu. Můžeme mluvit o chudobě absolutní a relativní, kdy absolutní představuje stav ohrožující samotnou existenci jedince a jeho primární potřeby jako jídlo nebo obydlí, relativní je pak posuzována na základě porovnání životních standardů v určité společnosti, souvisí s životní úrovní v konkrétní zemi (Kraus a Hroncová, 2010). Kliment a Dočekal (2016) dále zmiňují chudobu primární a sekundární. Primární je shodná s obecnou definicí chudoby, tedy nedostatek zdrojů, sekundární je popsána jako neschopnost s potenciálními prostředky vhodně zacházet. Mezi další dělení patří dělení na chudobu dočasnou a trvalou, objektivní (ověřitelná,

hranice chudoby zpravidla určena státem) a subjektivní (individuální zhodnocení situace z pohledu daného jedince), zaviněnou a nezaviněnou (Kraus a Hroncová, 2010).

Jak popisuje Ringen (2005), je chudoba materiální deprivací. Osoba zasažená chudobou je taková, jež nevlastní téměř žádný majetek a finanční prostředky, prostřednictvím kterých by mohla uspokojovat své potřeby. Vzhledem k současnému ekonomickému systému je pak vlastnictví (zejména peněz) klíčové k fungování jedince. Autor zároveň konstatuje, že chudoba je mimo projev sociální nerovnosti také příčinou omezení svobody individua. Ztrácí možnost svobodně vybírat a žít život podle svých voleb za situace, kdy veškeré své prostředky musí použít k pokrytí základních potřeb (Ringen, 2005).

S chudobou se pojí termín sociální vyloučení, který jej mnohdy v současné době nahrazuje, přestože pojmy nejsou zcela totožné. Sociální exkluze je širší pojem popisující situaci, kdy se jedinec nebo skupina plně neúčastní sociálního, politického a ekonomického života společnosti a ocitá se tak na jejím okraji (Kliment a Dočekal, 2016). Takto vytěsněné osoby mají omezený přístup k bydlení, zaměstnání, vzdělání, zdravotní péči a jiným zdrojům běžně dostupných zbytku společnosti, zároveň se jim nedostává stejných práv a příležitostí jako ostatním (Hradecká a Hradecký, 1996). Sociálně exkludovaní ztrácejí kontakty s většinou společnosti, schopnost hájit své zájmy a možnost vymanit se z dané skupiny (Keller, 2014). Bezdomovectví je chápáno jako forma extrémní sociální exkluze, osoby bez přístřeší se nacházejí až na samotné periferii společnosti (Hradecká a Hradecký, 1996).

Sociální vyloučení lze rozčlenit do několika oblastí: ekonomické, sociální, kulturní, prostorové, symbolické a politické (Mareš a Sirovátka, 2008). Rovina ekonomická pokrývá oblast ztráty zaměstnání nebo nedostatečného příjmu a následnou chudobu. Výsledkem situace je u takto vyloučených osob získávání finančních prostředků jinou než legální cestou nebo využívání sociálních dávek (Kliment a Dočekal, 2016). U bezdomovectví je nejvýraznějším projevem vyloučení prostorové, které charakterizujeme jako velice nízkou úroveň bydlení, dokonce až jeho úplnou ztrátu a s tím spojenou nízkou úroveň života a koncentraci ve vyloučených oblastech (Mareš a Sirovátka, 2008). V rovině symbolické se jedná o nálepkování členů vyloučené skupiny a přisuzování jim negativních vlastností a stereotypů (Kliment a Dočekal, 2016).

1.2. Příčiny bezdomovectví

Hledání příčin a popis vzniku bezdomovectví je ztížené faktem, že mnohdy není možné rozlišit, jestli daná skutečnost je příčinou a nikoli následkem problému. Nicméně povědomí o pravděpodobných příčinách je důležité, jelikož řešení pouze následků není dostatečně účinné (Průdková a Novotný, 2008).

Do poloviny 20. století byla často dle autorů prosazována teorie oběti jako viníka, tedy že svou situaci si způsobil člověk sám. Později se objevil názor, že bezdomovectví má příčinu především v oblasti strukturální (Marek et al., 2012).

Příčiny dělíme dle Tomeše (2010) do dvou skupin – vnější a vnitřní faktory. Vnější, objektivní faktory se odvíjejí od fungování státu, společenského systému a jednotlivce je sám svou vůlí nemůže ovlivnit. Řadí se k nim například nezaměstnanost z důvodu nedostatku pracovních míst, bytová politika nebo postavení menšin ve státě. Vnitřní, subjektivní příčiny jsou spjaty přímo s osobností jedince a zahrnují například nedostatečné vzdělání, rodinné zázemí a výchovu, abúzus návykových látek, zadluženost nebo sociální nezralost (Schwarzová, 2010). Jiní autoři však takové dělení zpochybňují a poukazují spíše na důležitost způsobu, jakým se jednatel s danými životními situacemi vypořádá (Vágnerová et al., 2013).

Vzhledem k tomu, že problematiku bezdomovectví je třeba vnímat jako proces a nikoli stav, rozlišuje Marek et al. (2012) ještě příčiny na primární, sekundární a terciární. Primární jsou důležité z hlediska prevence a jedná se o důvod (důvody), kvůli kterému se člověk na ulici ocitl. Pro práci s osobou bez přístřeší je podstatnější zjistit sekundární příčiny, okolnosti, kvůli kterým člověk na ulici zůstává. Terciární příčiny popisuje autor v okamžiku, kdy se osoba z prostředí ulici vymaní, ale nedokáže se v oblasti majoritní společnosti udržet a vrací se zpět. Zabraňují tedy setrvání v běžném životě (Marek et al., 2012).

Dle studie Ministerstva práce a sociálních věcí jsou nejčastějšími příčinami vzniku bezdomovectví v ČR zadluženost, závislost na alkoholu a nezaměstnanost (MPSV, 2013).

1.3. Formy bezdomovectví

Podle toho, jak dlouho ztráta domova trvá, definují autoři bezdomovectví krátkodobé a dlouhodobé. Krátkodobé bezdomovectví nepřesahuje dobu jednoho roku a jedná se pouze o přechodný úsek v životě jedince, který se po jeho uplynutí vrací zpět do majoritní společnosti (Vágnerová et al., 2018). Dlouhodobý (chronický) stav zasahuje do života osoby daleko hlouběji, dochází k začlenění do společenství lidí žijících na ulici. Osvojuje si nová pravidla a hodnoty komunity a upouští od těch původních (Marek et al., 2012).

Schwarzová (2010) popisuje podle formy přežívání bezdomovectví zjevné, skryté a potenciální. Potenciální osoby bez přístřeší jsou osoby, které žijí v nejistém nebo nepřiměřeném bydlení – například bydlení bez nájmní smlouvy nebo se smlouvou na dobu určitou. Skrytí bezdomovci přebývají u rodinných příslušníků či známých, případně na ubytovnách. Nejsou na první pohled svým zjevem identifikovatelní jako osoba bez přístřeší a většinou nevyužívají sociálních služeb (Vágnerová et al., 2018). Pojem zjevné bezdomovectví pak popisuje osoby, které přespávají na veřejných místech, jako jsou parky, prostory pod mosty, odstavené vagony nebo dlouho opuštěné budovy. Často využívají služeb denních center a terénních programů (Tomeš, 2010).

Odlišné dělení popsala Evropská federace národních organizací pracujících s lidmi bez domova (FEANTSA). Dělení je známé je pod zkratkou ETHOS (European Typology of Homelessness and Housing Exclusion) a definuje čtyři základní kategorie osob bez přístřeší, které ještě dále dělí. Základní kategorie a příklady nižších kategorií jsou:

- a) Bez střechy – osoby žijící venku nebo občasně přespávající v noclehárnách
- b) Bez bytu – osoby v azylových domech nebo dočasně v ubytovnách
- c) Bez jistého bydlení – osoby v nájmu bez smlouvy nebo přechodně u známých
- d) Bez vyhovujícího bydlení – žijící v přelidněných bytech, provizorních stavbách nebo ve stavbách neurčených k dlouhodobému obývání (Feantsa, 2017).

Kosorin (2016) k tomuto uvádí, že přestože je klasifikace důležitá pro monitoring a vytváření sociálních politik, existuje ještě něco více než fyzické bydlení – domov. K začlenění osoby bez přístřeší do společnosti není potřeba jen materiálního bytu, ale především domova ve smyslu prostoru, ve kterém se člověk cítí bezpečně, má zdravé vztahy s lidmi, s nimiž domov sdílí, a domov neohrožují patologické jevy.

1.4. Bezdomovectví v České republice

V České republice je bezdomovectví oficiálně definováno jako sociální problém od roku 2003, kdy bylo v rámci vstupu do Evropské unie podepsáno Společné memorandum o sociálním začleňování. Zde je uvedeno bezdomovectví jako nový společenský problém, který se v zemi objevil po roce 1989 (MPSV, 2004a). Na základě tohoto memoranda byl následně sestaven Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004-2006, kde je prioritou podpora prevence vzniku bezdomovectví a vytvoření sítě sociálních služeb (MPSV, 2004b). Mezi cíle plánu patřilo rovněž vytvoření definice bezdomovectví a následné zjištění počtu osob jevem zasažených nebo ohrožených (Barták, 2011). V Praze proběhlo roku 2004 první sčítání osob z kategorie zjevného bezdomovectví, zjištěno bylo 3096 osob zdržujících se na území hlavního města (MPSV, 2004b).

Poslední sčítání osob bez domova bylo realizováno Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí v dubnu 2019 ve 403 obcích. Jednalo se o dosud nejrozsáhlejší sčítání osob bez domova v historii České republiky. Výzkum probíhal na základě typologie bezdomovectví ETHOS a sčítání bylo zaměřeno na osoby spadající do kategorie „bez střechy“ a „bez bytu“. Výsledkem sčítání je odhadovaný počet osob z uvedených kategorií 23 830. Přibližně polovina sčítaných žije na ulici a veřejném prostoru (ve stanech, pod mosty, v opuštěných budovách a autech) nebo využívá nízkoprahových nocleháren. V této skupině jsou z 80% zastoupeni muži, naopak v kategorii „bez bytu“ (nejčastěji v azylových domech) tvoří 62% ženy a děti. Z celkového počtu sčítaných bylo 2 600 jedinců mladších 18 let. Největší počet osob bez přístřeší se nachází v Moravskoslezském kraji a Praze (Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2019).

Jako nejčastější nástroj k řešení bezdomovectví je dle výzkumu Ministerstva práce a sociálních věcí využívána sociální práce. Zároveň však výzkumná zpráva upozorňuje na to, že vedle sociální práce je třeba dalších nástrojů, jako je například komunitní plánování služeb či využívání bytové politiky obce (MPSV, 2015). V roce 2013 byla dále vypracována Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020, která akcentuje nutnost komplexního a systémového řešení. Takový komplexní model sestává z podpory sociálního začleňování osob bez přístřeší, podpory bydlení včetně konceptu zaměřeného prvotně na bydlení (Housing First) a rozšíření systému služeb – jak sociálních, tak zdravotních a služeb zaměstnanosti (MPSV, 2013).

Jak uvádí Marek et al. (2012), problematika bezdomovectví je z pohledu veřejnosti vnímána spíše negativně. Političtí představitelé poté ve snaze získání více voličů nejsou často nakloněni k financování služeb pro osoby bez přístřeší nebo zásahům do sociální politiky. Autor v této souvislosti zmiňuje syndrom NIMBY (z anglického Not In My Back Yard – Ne na mém dvorku). Jedná se o odpor občanů ke vzniku nějaké stavby či zařízení v blízkosti jejich domovů, v kontextu bezdomovectví z důvodu obavy ze zvýšení kriminality, šíření nemocí či nepořádku (Marek et al., 2012).

2. Sociální služby pro osoby bez přístřeší

Sociální služby pro osoby bez přístřeší dělí Schwarzová (2010) na tři okruhy: preventivní aktivity, služby k naplnění základních lidských potřeb a služby zaměřené na reintegraci a soběstačnost.

Preventivní aktivity se snaží zabránit samotnému vzniku sociálního problému, představuje je sociální poradenství, tak jak jej popisuje zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. Jedná se o poradenství základní nebo odborné, kdy cílem je pomoci člověku řešit jeho nepříznivou sociální situaci, v tomto případě konkrétně jeho ohrožení ztrátou bydlení. Základní poradenství poskytují všechny sociální služby, odborné je v případech prevence bezdomovectví poskytováno například v občanských poradnách.

Pokud je již člověk osobou bez přístřeší, nemá dostatečně uspokojeny jeho základní potřeby. Zpravidla takové osobě chybí trvalé místo ke spaní a odpočinku, jídlo, možnost se umýt, teplo, oblečení a zdravotní ošetření (Schwarzová, 2010). Nedostatečné uspokojování těchto potřeb vytváří jakýsi bludný kruh. Člověk, který je sužován zimou, nemůže se vykoupat, má hlad a již zdálky je identifikovatelný jako osoba bez přístřeší, jen velmi těžko najde zaměstnání nebo podnájem (Marek et al., 2012).

Mezi služby, které cílí na uspokojení základních potřeb osob bez přístřeší, patří nízkoprahová denní centra, noclehárny a částečně azylové domy a služby sociální rehabilitace (zákon č.108/2006 Sb.). Schwarzová (2010) uvádí, že je efektivní, aby služby byly poskytovány na jednom místě nebo v krátké vzdálenosti. Organizace, které pracují s touto cílovou skupinou, tak často v prostoru svého zařízení poskytují potravinovou pomoc, přístup k toaletě a sprše, poskytnutí ošacení, možnost noclehu, nebo alespoň pobytu v teplém prostředí a často i základní zdravotní péči. Po uspokojení akutních potřeb je osoba bez přístřeší více nakloněna práci na změně svého životního

stylu (Schwarzová, 2010). Tyto služby zároveň poskytují pomoc při obstarávání dalších záležitostí pro klienta, patří mezi ně komunikace s úřady, zajištění občanského průkazu, pomoc při řešení dluhové problematiky nebo hledání zaměstnání (Marek et al., 2012). Snahou organizací je však předcházení závislosti na službě nebo jejímu zneužívání. Využívání pomoci je tak regulováno prostřednictvím drobných poplatků či podmínkou střízlivosti (Tomeš, 2010).

Služby zaměřené na reintegraci a samostatnost se orientují na výcvik potřebných sociálních dovedností a na získání zaměstnání. Z pobytových služeb do této kategorie patří azylové domy, kde jedinec pobývá delší dobu, a dále cvičné a chráněné byty (Schwarzová, 2010).

Jako hlavní nástroj pro práci s jedinci sociálně vyloučenými je uváděna terénní sociální práce (Kajanová, 2017). Jedná se o práci přímo na ulici (streetwork), tedy v přirozeném prostředí klienta. Terénní pracovník dochází s nabídkou služeb přímo za cílovou skupinou, kterou aktivně vyhledává a kontaktuje (Bednářová, 2013). Tento způsob práce je nezbytný pro kontaktování osob, které nemohou/nechtějí využívat kamenných služeb, nebo je neznají, zároveň zprostředkovává kontakt sociálně vyloučených osob s institucemi (Černá, 2008). Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách vymezuje terénním programům dvě základní činnosti:

- a) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- b) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Prováděcí vyhláška tohoto zákona (č. 505/2006 Sb.) poté konkretizuje cíl služby, jež může být poskytována i anonymně, na vyhledávání osob bez přístřeší a minimalizování rizika daného způsobu života.

Výhodou terénní práce je snazší navázání důvěry díky přirozenému prostředí, kde se klient cítí bezpečně, a menší formalitě (Halouzková et al., 2008). Pracovníci v terénu jsou flexibilnější při organizování času práce a mají tak více času pro intenzivnější kontakt s klientem, zároveň mají přímý zážitek s realitou, ve které se osoba pohybuje (Černá, 2008). Naopak nevýhodou je obtížnější udržení profesionální hranice vztahu pracovník-klient a také omezená návaznost při kontaktu a řešení problému – není jisté, kdy bude klient v terénu opět kontaktován (Halouzková et al., 2008).

3. Přístupy sociální práce s osobami bez přístřeší

Sociální práce jako věda a profese disponuje množstvím teorií a konceptů. Sociální pracovník by měl dle Navrátila (2012) jednat na základě teoretického rámce a ověřených metodických postupů. Teorie může pracovníkovi pomoci lépe pochopit situaci klienta a reflektovat výkon své práce, současně jsou teoretická východiska důležitá pro profesionalitu pracovníka (Gojová a Chytil, 2010).

Marek et al. (2012) uvádí, že v České republice se ve službách pracujících s osobami bez přístřeší nejčastěji uplatňuje přístup orientovaný na změnu klienta. V praxi toto znamená, že pro využívání služeb je nutná motivace a aktivita ze strany klienta a jeho snaha ke změně svého životního stylu tak, aby odpovídal normám společnosti. Tento přístup je doplňován přístupem na podporu klienta a strategií snižování rizik. Předpokladem je, že po dostatečné saturaci základních potřeb bude jedinec více motivován a připraven ke změně (Marek et al., 2012). Zmíněné přístupy práce by bylo možné řadit mezi tradiční modely nebo případovou práci, jelikož jsou zaměřeny na individuální změnu klienta a jeho fungování ve společnosti (Janebová, 2014). Dle Musila se jedná o „*působení na jedince s cílem korigovat jeho omezenou schopnost uspokojovat osobní potřeby způsobem, na něj je společnost zvyklá*“ (Musil, 2010, s. 3).

3.1. Kritická sociální práce

Vedle tradičních přístupů vzniklo několik teoretických proudů, které jsou řazeny pod takzvanou kritickou či aktivistickou sociální práci (Janebová, 2014). Vzhledem ke zkoumané problematice aktivistické skupiny Food Not Bombs budou níže popsána obecná východiska kritické sociální práce.

Kritická sociální práce se orientuje na změnu sociálního prostředí a nikoli na změnu jedince a jeho adaptaci na podmínky společnosti (Kajanová, 2017). Zaměřuje se na kritiku uspořádání moci a nespravedlnosti ve společnosti, chápe sociální pracovníky jako ty, kteří by měli stát na straně utlačovaných osob (Ferguson, 2008). Tento přístup zdůrazňuje, že sociální problémy vznikají kvůli nevhodným sociálním strukturám a jsou ovlivněny politickými a ekonomickými systémy, které vytvářejí překážky a nerovnosti působící na životy jedinců (Pease a Nipperess, 2016).

Kritická sociální práce je často chápána jako zastřešující pojem pro několik směrů, řadí se k nim například antiopresivní a antirasistické přístupy, radikální sociální práce,

strukturální sociální práce či různé proudy sociální práce feministické (Janebová, 2014). Allan (2009) popisuje pět principů, které jsou společné všem směrům, jež se řadí pod kritické teorie.

1. Pracovník se svou aktivitou snaží dosáhnout větší spravedlnosti a rovnosti ve společnosti pro marginalizované skupiny.
2. Pracovník spolupracuje s klientem a je podstatné sdílení moci mezi pracovníkem a klientem – budování symetrického vztahu.
3. Je důležité zpochybňovat dominantní kulturní předpoklady a zažitá stereotypy.
4. Kritické přístupy se zabývají analýzou mocenských systémů a vzniku oprese ve společnosti.
5. Orientují se na sociální i osobní změnu prostřednictvím emancipování jedinců.

Klíčová je metoda zmocňování (empowerment) osob a komunit k jejich participaci na změně struktur, utváření sociálních politik a prosazování tak vlastních práv (Navrátil, 2012). V tradičních modelech sociální práce je využíván koncept uschopňování: metoda, kdy si jedinci osvojují dovednosti k lepšímu zvládnání životních situací (Novotná, 2014).

Janebová (2014) mezi další principy shodné u různých směrů kritické sociální práce řadí utváření sociálních hnutí, spolupráci s odbory, zapojení pracovníků i jejich klientů do politiky nebo obhajobu práv klientů (sociální advokacii) ve chvíli, kdy nelze využít metodu empowerment. Dále uvádí organizování protestních akcí a podporování vzniku komunitních organizací založených na principu solidarity, nezávislých na mocenských strukturách.

4. Food Not Bombs

Food Not Bombs je celosvětová iniciativa, jejíž činnost spočívá především ve vaření a následném sdílení jídla. V následujících kapitolám je popsán vznik iniciativy a začátky jejího působení, klíčové principy jejího fungování a pojmy související s ideovým základem i některé další aktivity skupin.

4.1. Příběh Food Not Bombs

V této části textu bude stručně popsán vznik a historie iniciativy. Vzhledem k nedostatku vhodných pramenů byly informace v této kapitole (4.1.) čerpány z knihy

jednoho z prvních aktivistů Food Not Bombs Keitha McHenryho: Hungry For Peace (2012).

Historie Food Not Bombs začíná v USA na počátku 80. let 20. století. Prvotním impulsem, který odstartoval vznik iniciativy, byla stavba jaderné elektrárny v Seabrooku, proti které se ze strany místních zvedla vlna odporu. V květnu roku 1980 se uskutečnila přímá akce v podobě nenásilné blokády v prostoru vznikající elektrárny s cílem zastavit stavební práce. Akce byla potlačena za použití násilí a slzného plynu proti aktivistům a následujícího dne byl jeden z účastníků akce, Brian Feigenbaum, zatčen za napadení policisty. V návaznosti na jeho zatčení aktivisté uspořádali pouliční divadlo a benefiční prodej literatury a drobného občerstvení, výtěžek byl použit na právní služby. Obvinění proti Brianovi byla později stažena pro nedostatek důkazů, aktivistická skupina však pokračovala v organizování protestů poukazujících na rizika jaderné energetiky a financování této oblasti.

Jedním z uspořádaných protestů bylo pouliční představení zobrazující frontu žebračků čekajících na teplou polévku (stejně jako v dobách velké hospodářské krize). Kvůli malému počtu účastníků oslovili aktivisté osoby bez domova z místní noclehárny a pozvali je na výdej polévky. Ten se konal před bankou v době pravidelného setkání akcionářů. Společného oběda se zúčastnilo kolem padesáti osob bez domova a sdílené jídlo si vzalo mnoho kolemjdoucích společně s informativními letáčky a vyjádřilo aktivistům podporu.

Na základě úspěchu akce se aktivisté rozhodli pořádat pravidelný výdej jídla. Vytvořili síť sběru přebytečných potravin, které pak distribuovali na Harvardském náměstí v Bostonu. Jejich stánek se stal místem setkávání občanů, kde si mohli vyměňovat názory a diskutovat aktuální otázky. Zároveň aktivisté představili veřejnosti fakt, že mnoho finančních prostředků je směřováno na podporu vojenských válečných programů. V této souvislosti vznikl slogan „Money For Food Not Bombs“ (v překladu „Peníze na jídlo, ne bomby“), který byl později zkrácen a stal se názvem celé iniciativy. V několika dalších letech se skupina vedle pravidelného sdílení potravin podílela na organizování protestních akcí proti jadernému zbrojení, válečným konfliktům (například válka v El Salvadoru) a vývoji dalších zbraní a jejich prodeji.

V roce 1988 vznikla na popud Keitha McHenryho další skupina Food Not Bombs v San Franciscu. Jejím prvním počinem bylo poskytování polévky protestujícím proti

Nevada Test Side (oblasti sloužící k testování zbraní armády USA). Členové kolektivu dále zahájili každotýdenní výdej jídla. Ještě téhož roku se však na jedno vydávání dostavila policie a zatkla devět přítomných aktivistů z důvodu konání aktivity bez povolení. To, že někdo byl zatčen za podávání jídla chudým, se dostalo do místních novin a následující den byl uspořádán protestní pochod. Policie podle McHenryho podala vysvětlení, že větším problémem než vydávání jídla bylo vyjadřování politického přesvědčení na veřejném místě. Následovalo několik jednání aktivistů se starostou San Francisca a zástupci Amerického svazu občanské svobody, jejichž výsledkem byla vzájemná dohoda a ukončení zatýkání. Výdej polévky se dokonce přesunul před jednu z federálních budov.

V létě roku 1989 se však členové kolektivu opětovně dostali do sporu se zákonem. Tamní policie totiž začala likvidovat bezdomovecké příbytky, osobní věci a spacáky s cílem přesunout všechny osoby bez přístřeší z centra města. Lidé bez domova na takové jednání odpověděli protestem ve formě stanového městečka přímo v parku naproti městské radnici. Zde probíhaly koncerty, taneční představení a Food Not Bombs zde uspořádalo celodenní výdej polévky na podporu protestujících. San Francisco reagovalo otevřením nové noclehárny, kde byly všechny osoby bez přístřeší nuceny pobývat. Lidé nocující jinde i členové Food Not Bombs bezplatně vydávající jídlo byli opět vystaveni zásahům policie.

Medializace střetů s policií a vytrvalý odpor aktivistů však na počátku 90. let 20. století inspiroval vznik dalších kolektivů Food Not Bombs ve Washingtonu, D.C., New Yorku, Vancouveru, Londýně, Melbourne a dalších městech.

4.2. Principy fungování

V letech 1992 a 1995 proběhla mezinárodní shromáždění jednotlivých skupin, na nichž byly definovány tři základní principy charakterizující činnost Food Not Bombs (McHenry, 2012):

1. Jídlo je vždy vegetariánské nebo veganské a je poskytnuté zadarmo všem bez rozdílu.
2. Food not Bombs nemá žádného vůdce, každý kolektiv je nezávislý a rozhoduje prostřednictvím konsensu.
3. Aktivita je nenásilnou přímou akcí a jejím cílem je sociální změna.

Jsou to jediná formálně stanovená pravidla, jimiž by se jednotlivé skupiny měly řídit, pokud používají název Food Not Bombs (McHenry, 2012).

4.2.1. Pro všechny

Hlavním znakem Food Not Bombs je, že jídlo se vydává každému člověku, a to bez jakýchkoli pravidel nebo omezení. Aktivisté se tak snaží zviditelnit myšlenku, že jídlo by mělo být pro všechny právo a nikoli privilegium (McHenry, 2012). Toto potvrzuje i Všeobecná deklarace lidských práv vydaná OSN. V 25. článku deklarace je uvedeno, že každý má právo na takovou životní úroveň, která zajišťuje jeho potřeby v oblasti výživy ošacení nebo bydlení (United Nations, 2015). Přestože je výživa považována za základ veškerého života, pro většinu současného světa jsou potraviny pouze ekonomickou komoditou. Systém jejich distribuce není spravedlivý a nezajišťuje rovný přístup k potravinám, protože je založený na tržní ekonomice (Andrade, 2020).

Jak uvádí Butler a McHenry (1992), skupiny FNB podávají jídlo každému, neohlížejí se na jeho barvu pleti, národnost a politické či náboženské přesvědčení. Nezkoumají ekonomickou situaci jedince. Nezáleží ani na tom, zda si pro teplou polévku přijde člověk opilý, nebo střízlivý (Butler a McHenry, 1992).

4.2.2. Bez utrpení zvířat

Podle foodnotbombs.net by jídlo, které se uvaří a vydává, mělo být v ideálním případě složeno čistě z rostlinných složek. Je tolerováno i jídlo vegetariánské – obsahující mléko, vejce a med (Food Not Bombs, 2020).

Veganství není chápáno jako dieta, ale jako životní styl a přesvědčení. Zastánci etického veganství věří, že je špatné zabíjet živé tvory a způsobovat jim utrpení, přičemž nákup a konzumace živočišných produktů toto přímo podporuje (Nibert, 2002). Zároveň argumentují tím, že potraviny pocházející ze zvířat nejsou pro lidské tělo nezbytné a jsou plně nahraditelné rostlinnou stravou, jejich konzumace je tak pouze preferencí chuti nebo tradice (Jones, 2015).

Veganství vychází dle McHenryho (2012) z myšlenky, že všechna živá stvoření jsou si rovna. Klade důraz na to, že práva zvířat jsou stejně důležitá jako kupříkladu práva žen, osob s jinou než heterosexuální orientací nebo s jinou barvou pleti. Vedle pojmů popisujících nerovnosti a následnou opresi různých skupin populace, jako je sexismus,

rasismus nebo homofobie, se začal používat termín speciesismus – druhová nadřazenost jednoho živočišného druhu (lidí) ostatním (Nibert, 2002).

4.2.3. *Plýtvání potravinami*

Jedním z problémů, na něž se iniciativa snaží prostřednictvím svých aktivit poukázat, je plýtvání potravinami. Podle studie Organizace pro výživu a zemědělství (FAO, 2011) se ročně na celém světě vyhodí asi 1,3 miliardy tun potravin ve stavu, ve kterém jsou ještě naprosto vhodné a nezávadné ke konzumaci.

Dopady plýtváním potravinami můžeme rozdělit do tří oblastí – environmentální, ekonomické a sociální. Mezi environmentální řadí Stenmarck (2016) ve svém výzkumu například nadměrné využívání půdy, vody a hnojiv nebo tvorbu methanu při hnití vyhozeného jídla. Ekonomická stránka samozřejmě zahrnuje samotnou cenu vyplývaných potravin, ale má souvislost i s kolísáním cen na trhu a zvyšováním nákladů. V neposlední řadě zmiňuje sociální přesah věci, kdy podle odhadů není spotřebována až třetina veškeré světové produkce potravin, přičemž existuje řada oblastí, kde lidé trpí nedostatkem potravy a podvýživou (Stenmarck, 2016).

Potraviny se vyhazují či jinak likvidují v celém procesu jejich získávání a výroby. Již při samotném pěstování a sklizni dochází podle Priefera et al. (2013) k plýtvání, a to především v rozvinutých zemích. Zemědělci záměrně pěstují větší množství, aby si byli jisti, že uspokojí dohodnutou poptávku. Zbytek úrody, pro který zemědělec nemá odbyt nebo neodpovídá vysokým standardům, často zůstává bez užitku (Priefer et al., 2013).

Ke ztrátám dochází také v průběhu distribuce a prodeje. Důvodem jsou dle Organizace pro výživu a zemědělství dlouhé doby přepravy, nevhodné způsoby skladování a nemožnost prodeje po uplynutí doby trvanlivosti. Časté je poškození obalového materiálu, nesoulad poptávky a nabídky, který má následek přebytek zboží, a vyskytuje se také problém přebytků u sezonního zboží (FAO, 2011).

Poslední oblastí je plýtvání v rámci pohostinství a domácností (Priefer et al., 2013). Nejvíce ze všech oblastí se plýtvá právě na úrovni domácností. Podle výzkumu zadaného Evropskou unií je to na jejím území 53% z celkového množství vyplývaných potravin (Stenmarck, 2016). Důvodů, proč je toto procento tak vysoké, je mnoho, příkladem mohou být nákupy velkého množství potravin takzvaně do zásoby z důvodu

nízké ceny, nevhodné skladování, nedostatečné plánování nebo příprava mnoha porcí bez dovednosti využít zbylé jídlo. K plýtvání přispívá dle výzkumu STOA i nevědomost veřejnosti o systému značení data, tedy pojmy „minimální trvanlivost“ a „spotřebujte do“ (datum použitelnosti). Po vypršení data použitelnosti jsou potraviny považovány za zdravotně závadné (jedná se o maso, chlazené a mléčné výrobky), nicméně po vypršení data minimální trvanlivosti se potraviny při zachování správného skladování dají bezpečně konzumovat (Priefer et al., 2013).

Vedle výzkumů a stanovování dlouhodobých cílů pro snížení potravinového odpadu na nadnárodní úrovni existují také organizace a iniciativy, které se zabývají problematikou na lokální úrovni. Nejvýznamnější z nich jsou potravinové banky – nestátní neziskové organizace, jejichž posláním je shromažďovat a přerozdělovat potraviny potřebným (Potravinové banky, 2019). Potravinová banka získává potraviny z různých zdrojů, ať již z primární produkce a potravinářského průmyslu, z darovaných potravin od obchodníků, případně také z fondů Evropské unie (FEBA, 2019). Shromážděné potraviny banky skladují a následně rozdělují, vždy však jen na základě smlouvy konkrétním neziskovým organizacím a sociálním službám, které je posléze poskytují svým klientům (Potravinové banky, 2019).

Významným krokem v rámci legislativy pro oblast plýtvání je novela zákona č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích, která nabyla účinnosti 1. 1. 2018. Ta působí nejen na snížení množství potravinového odpadu, ale také na zvýšení množství objemu potravin, jež jsou poskytovány potřebným. Podle tohoto právního předpisu jsou obchody s plochou větší než 400 m² povinny darovat neprodané, nezávadné potraviny neziskové organizaci. Následně jsou skladovány a přerozdělovány dalším organizacím, které v rámci poskytované sociální služby nabízejí potravinovou pomoc svým klientům.

Mezi nekonvenční způsoby boje proti plýtvání potravinami můžeme zařadit dumpster diving a související termín freeganství. Lidé praktikující dumpster diving vyhledávají v kontejnerech na odpadky nezávadné potraviny a jiné předměty denní potřeby, které ještě využijí (Hoffman, 1993). Přestože prohledávání popelnic a využívání odpadků je obecně vnímáno jako důsledek nepříznivé ekonomické situace jedince, dumpster diving je považován za dobrovolnou a nikoli nezbytnou aktivitu, v případě freeganství (živení se výhradně nebo převážně vyhozenými potravinami) za životní styl (Perera, 2017). Jak

uvádí Erikson and Carolsfeld (2013) ve své studii, motivem k takovému jednání může být snaha upozornit na zbytečné vyhazování požitelných potravin v kontrastu s hladovějící částí populace. Zmiňují také ekologické otázky související s plýtváním zdroji, protest proti současnému systému nadměrné spotřeby nebo podporu a pomoc potřebným v důsledku sdílení ukořistěných potravin.

4.2.4. Bez vůdce a k politické změně

Přestože se iniciativa jednoznačně nehlásí k žádné určité politické ideologii, je zřejmé, že vznik i principy jejího působení jsou ovlivněny myšlenkami anarchismu (Butler a McHenry, 1992). Obecně lze pojem anarchismus použít k označení politické ideologie, jejíž základem je odpor ke státu a jakékoli formě vlády a hierarchii (Jandourek, 2007).

Cílem anarchistů je dle Heywooda (2008) osvobození se od státní moci, potažmo jakékoli moci a vytvořit společnost plně svobodných jedinců bez přítomnosti autorit, zákonů a donucování. Fundamentální je myšlenka o absolutní svobodě a rovnosti všech lidí (Heywood, 2008). Společným znakem většiny proudů anarchismu (s výjimkou anarchokapitalismu) je také odpor ke kapitalismu a soukromému vlastnictví (Bastl et al., 2011).

Zvláštností anarchistického hnutí na rozdíl od jiných politických ideologií je, že se anarchisté nepodílejí na politickém procesu, nesnaží se získat politickou moc (například formou kandidatury ve volbách), protože je to v rozporu s jejich přesvědčením (Císař, 2008). Jak uvádí Shepard (2015), častým projevem anarchistického hnutí (jakožto i jiných radikálních uskupení) je užití přímé akce. Přímá akce může být násilná i nenásilná, a to například v podobě blokád a pasivního odporu, zabránění věci nebo budovy, pouličních představení, ale i teroristických útoků. Podle Nováka (2013) nemusí být přímá akce nutně ilegální, její aktéři však často konají bez ohledu na právní rámec. Je to akce, kdy lidé jednají sami za sebe, přebírají veškerou aktivitu a řeší své problémy formou kolektivní spolupráce na základě nezávislosti, decentralizace a solidarity (Novák, 2013).

Pro realizaci přímé akce je typické uspořádání osob do takzvané afinitní skupiny. Dupuis-Dérived (2010) popisuje, že se jedná o malou skupinu lidí založenou na rovnosti, kde rozhodnutí vznikají zpravidla na základě konsensu. Důležitá je vzájemná důvěra a podpora mezi jednotlivými členy, osoby ve skupině spojuje ideologické

přesvědčení a společný cíl. Skupina je autonomní, nemá žádného vůdce ani hierarchickou strukturu (Dupuis-Déríjeddá, 2010).

4.2.5. Nenásilí a solidarita

S pojmem přímé akce souvisí v kontextu Food Not Bombs také pojmy nenásilí a solidarita. Nenásilí můžeme definovat jako přístup, jehož základem je odmítání jakéhokoli fyzického násilí vůči protivníkovi (Jandourek, 2007). Cílem aktivního nenásilí jako formy protestu je dosažení politické nebo sociální změny, pravděpodobně nejznámější příklad takového snažení v historii je působení Mahátmy Ghándí v době boje za nezávislost Indie (Heynen, 2010). Podporu nenásilí nalezneme v samotném názvu Food Not Bombs, kterým se skupiny vymezují proti zbrojení a válečnému řešení konfliktu.

Solidarita je typ vztahu mezi sobě si rovnými jedinci, který je založený na vzájemné podpoře a pomoci. Jednotlivé členy skupiny spojuje společný zájem (Petrušek, 1996). Autoři dělí solidaritu na dva typy: solidaritu povinnou sociální, jenž je vymezena státem a ustavuje občanům právo na podporu v době nepříznivých sociálních událostí, a solidaritu dobrovolnou (Tomeš, 2018).

Dobrovolná nebo také spontánní solidarita vznikla přirozeně z potřeby se navzájem podporovat a společně se bránit, vyznačuje se výrazným emotivním nábojem (Petrušek, 1996). V prostředí anarchismu jsou myšlenky solidarity spojené se vzájemnou pomocí a bojem proti státu a jeho institucím. Veškeré úkony a aktivity v rámci solidárního konání nejsou směřovány ve prospěch jednoho nebo několika vůdců, ale ve prospěch celé skupiny (Tomeš, 2018).

Pokud zmiňujeme pojmy solidarita, pomoc a podpora, je vhodné zmínit i pojmy jako humanitarismus, altruismus nebo charita. Jak uvádí Tomeš (2018), ty jsou mnohdy za pojem solidarita zaměňovány, jejich význam však není totožný. Jedná se o poskytování pomoci trpícím, sociálně slabým, nemocným nebo například osobám postiženým živelnými pohromami. Oproti solidaritě však příjemci pomoci nejsou v rovném postavení s poskytovateli a nejsou zde přítomny prvky vzájemnosti (Tomeš, 2018).

4.3. Další aktivity

Vedle pravidelné distribuce jídla lze v průběhu působení skupin v USA vysledovat i aktivity v dalších oblastech.

Jednou z nich bylo uskupení nazvané Homes Not Jails (Domovy místo vězení), které v 90. letech 20. století v San Franciscu a posléze v dalších městech začalo nelegálně ubytovávat osoby bez domova v opuštěných budovách (Parson, 2019). Aktivisté vyhledali prázdné stavby ve městě, do kterých následně umožnili přístup každému, kdo si vlastní bydlení nemohl z různých příčin dovolit. Okupované budovy rovněž pomohli novým obyvatelům opravit a udržovat ve stavu vhodném k obývání (McHenry, 2012). Vyjma poskytnutí alespoň dočasného domova desítkám osob, bylo snahou iniciativy Homes Not Jails zviditelnit problematiku nedostupného bydlení a zároveň poukázat na velké množství nevyužitých a mnohdy chátrajících budov (Corr, 1999).

Jiný projekt, který vznikl v roce 1984 na principech shodných s Food Not Bombs, se zabývá shromažďováním a opravou starších jízdních kol. První počinem skupiny nazvané Bikes Not Bombs (Kola místo zbraní) bylo dopravení několika jízdních kol do Nikaragui s cílem poskytnout místním obyvatelům dostupnou a udržitelnou formu dopravy (McHenry, 2012). Členové skupiny v dalších letech organizovali mnoho sbírek kol pro obyvatele afrických nebo středoamerických zemí, kde zároveň pořádali bezplatné kurzy oprav jízdních kol a bezpečnosti jízdy (Bufe a McHenry, 2015). V současné době se Bikes Not Bombs (již jako nezisková organizace) orientuje nejen na programy v rozvojových zemích, ale provozuje i dílnu v Bostonu, kde pořádá bezplatné workshopy, sdílenou síť jízdních kol nebo edukativní programy pro mladé (Bikes Not Bombs, 2019).

Jako alternativa k tržní ekonomice vznikl v rámci skupiny FNB na Novém Zélandu koncept „opravdu bezplatného trhu“ (The Really, Really Free Market), který je založen na systému darování (Bufe a McHenry, 2015). V praxi se jedná o prostor, kde lidé mohou darovat nebo získat věci zcela zdarma, často je organizace takové akce spojena s vydáváním jídla FNB nebo kulturním vystoupením (Sharp, 2012).

4.4. Food Not Bombs ve světě a v ČR

Dle interaktivní mapy na webové stránce foodnotbombs.net působí skupiny Food Not Bombs na všech světadílech s výjimkou Antarktidy, konkrétně se jedná asi o 65 zemí.

Nejvyšší koncentrace skupin je ve Spojených státech amerických a na území Evropy. Podle posledních údajů z této mapy působí Food Not Bombs kolektivy v 15 městech České republiky (Food Not Bombs, 2020).

EMPIRICKÁ ČÁST

5. Cíle práce a výzkumné otázky

Pro tuto bakalářskou práci byly stanoveny následující cíle:

Cíl 1: Popsat fungování iniciativy Food Not Bombs v České republice.

Cíl 2: Monitorovat reflexe aktivistů v kontaktu s osobami bez přístřeší.

Aktivita skupin Food Not Bombs není v České republice příliš známá, existuje jen omezené množství zdrojů, které se zabývají fungování iniciativy. Z tohoto důvodu byl stanoven první cíl, a to popsat fungování skupin na území republiky. Druhý cíl se zaměřuje na samotné aktivisty a na jejich kontakt s osobami bez přístřeší.

Ke každému z cílů byla přiřazena výzkumná otázka:

Výzkumná otázka 1: Jaké existují rozdíly v činnosti jednotlivých skupin Food Not Bombs v České republice?

Výzkumná otázka 2: Jak vnímají aktivisté Food Not Bombs osoby bez přístřeší?

Výzkumné otázky konkretizují cíle práce. Při zpracování dat bude kladen důraz na identifikování rozdílů ve fungování skupin – záměrem je zjistit, jestli a v jaké míře se jednotlivé autonomní kolektivy liší. Dále se bude výzkum (s ohledem na studijní program) zabývat analýzou vnímání a postojů aktivistů k problematice osob bez přístřeší.

6. Metodika

6.1. Výzkumná strategie a metoda

Pro výzkumnou část bakalářské práce byla zvolena kvalitativní strategie. Kvalitativní výzkum je dle Hendla (2012) vhodný při počáteční exploraci fenoménů, zaměřuje se na podrobný popis případů a rozvíjení teorií. Zkoumání se provádí v přirozených podmínkách, snaží se o porozumění a vysvětlení zkoumaných jevů (Miovský, 2006). Nevyužívá se statistických metod, výsledky výzkumu tak často není možné zobecnit nebo aplikovat v jiném prostředí (Hendl, 2012).

Ke sběru dat byla využita metoda kvalitativního dotazování. Jak uvádí Švaříček et al. (2014), je rozhovor nejčastěji využívanou metodou sběru dat. Byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Tento typ rozhovoru se vyznačuje tím, že je předem

stanoven okruh otázek, které budou položeny všem komunikačním partnerům (Hendl, 2012). Současně je však možné formulaci otázek i jejich pořadí přizpůsobovat dotazovanému a výzkumník může dle situace a odpovědí dotazovaného pokládat doplňující otázky (Švaříček, 2007).

6.2. Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvoří aktivisté a aktivistky z kolektivů Food Not Bombs v České republice. Komunikační partneři byli do výzkumu vybíráni metodou sněhové koule. Jde o nepravděpodobnostního typ výběru, kdy první komunikační partneři doporučí výzkumníkovi další možné osoby vhodné k zařazení do výzkumu (Hendl, 2012).

Rozhovory proběhly s 11 informanty a informantkami z 8 různých měst, kde skupiny Food Not Bombs působí. Jednotliví informanti a informantky jsou v textu uváděni pod anonymními zkratkami INF1 – INF11. Jednalo se o 7 mužů a 4 ženy ve věkovém rozmezí 21 až 44 let. Byla zjišťována i přibližná doba působení informantů v iniciativě FNB, nejkratší doba byl 1 rok, nejdelší 12 let. Pro přehlednost je přiložena následující tabulka s označením informantů a vybranými informacemi o nich.

Tabulka č. 1 – Přehled informantů

Označení	Pohlaví	Věk	Působení ve FNB
INF1	Muž	24 let	4 roky
INF2	Muž	35 let	5 let
INF3	Muž	41 let	8 let
INF4	Žena	21 let	4 roky
INF5	Muž	44 let	10 let
INF6	Muž	42 let	12 let
INF7	Žena	32 let	8 let
INF8	Muž	23 let	1 rok
INF9	Žena	32 let	6 let
INF10	Žena	27 let	3 roky
INF11	Muž	26 let	1,5 roku

(Zdroj: vlastní výzkum)

6.3. Realizace výzkumu

Sběr dat pro výzkum byl realizován v průběhu června a července roku 2020. Rozhovory byly provedeny s informanty a informantkami na základě předchozí domluvy v Brně, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Jihlavě, Karlových Varech, Kladně, Pardubicích a Plzni.

Výběr místa k uskutečnění rozhovoru byl přenechán na účastníkovi výzkumu, aby pro něj bylo místo příjemné a bezpečné. Zpravidla se jednalo o kavárnu či restauraci, jeden z rozhovorů se odehrál v bytě informanta. Délka jednotlivých rozhovorů se pohybovala v rozmezí 60-90 minut.

6.4. Etika výzkumu

Od všech informantů byl získán ústní informovaný souhlas s účastí ve výzkumu. Každý z účastníků výzkumu byl seznámen s důvodem výzkumu a cílem této bakalářské práce.

Účastníci výzkumu byli informováni, že účast ve výzkumu je dobrovolná a svou účast mohou kdykoli v průběhu rozhovoru ukončit nebo neodpovědět na otázku, pokud by jim byla nepříjemná.

Veškerá získaná data jsou přísně anonymní, nejsou uvedena jména informantů, informanti jsou uváděni pouze pod anonymní zkratkou. Účastníci výzkumu byli dále poučeni, že nebude vzhledem k charakteru činnosti FNB spojováno konkrétní město se sdělenými údaji o fungování místního kolektivu.

V průběhu rozhovoru byl pořizován audiozáznam prostřednictvím nahrávacího zařízení v mobilním telefonu, všichni informanti s tímto souhlasili.

6.5. Analýza dat

Audiozáznam mluveného projevu z rozhovoru byl převeden do písemné podoby pomocí doslovné transkripce. Z důvodu zachování autentičnosti sdělovaných informací byl projev přepsán včetně hovorových a nespisovných výrazů.

Získaný text byl dále zpracován technikou otevřeného kódování. Jedná se o přístup, kdy výzkumník v textu vyhledává určité myšlenky a témata, přiděluje jim pojmové kódy a provádí jejich kategorizaci (Hendl, 2012). Vytvořené kódy byly na základě příslušnosti ke společnému jevu seskupeny do kategorií, případně subkategorií a byla vytvořena

grafická schémata, která znázorňují propojení jednotlivých kódů v kategorii. Pro vytváření kódů, jejich kategorizaci i grafické zpracování byl vzhledem k délce rozhovorů a velkému množství dat využit počítačový program Atlas.ti.

7. Výsledky výzkumu

Vytvořené kódy byly vzájemně porovnávány a bylo zjišťováno, zda nesouvisí s dalším podobným jevem. Tímto postupem byly jednotlivé kódy seskupeny do šesti kategorií, některé kategorie byly dále rozděleny do subkategorií:

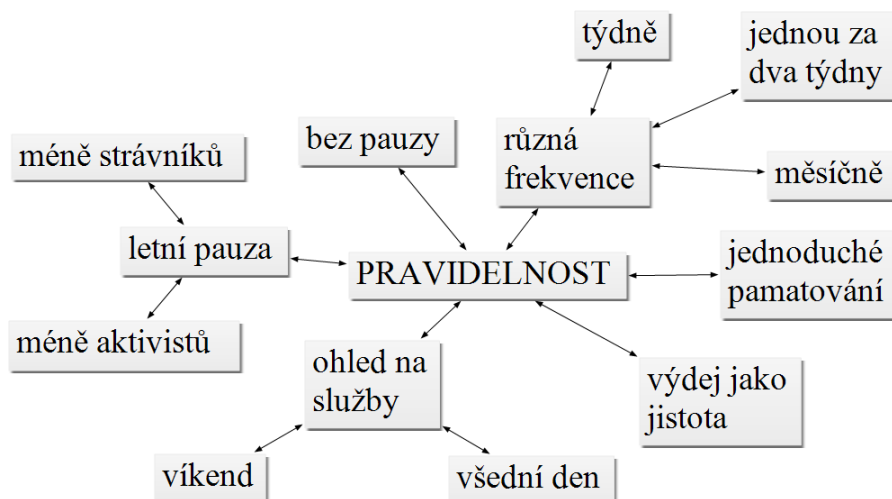
1. Veřejný výdej jídla
 - Pravidelnost
 - Veřejné místo
 - Zdroje
 - Distribuce jídla
2. Kolektiv
3. Přesah
 - Další aktivity
 - Význam
4. Charakteristika strávníků
5. Kontakt se strávníky
 - Poznatky z kontaktu
6. Pohled aktivistů na řešení problematiky bezdomovectví

Tyto kategorie jsou v následující části práce podrobně rozebrány, a to včetně grafického zobrazení jednotlivých kódů. Text rovněž obsahuje doslovné citace z rozhovorů s informanty a informantkami.

7.1. Kategorie č. 1 – Veřejný výdej jídla

Ze získaných dat vyplynulo, že hlavní aktivitou všech zkoumaných skupin Food Not Bombs je veřejný výdej jídla, proto se jím bude zabývat první kategorie. Ta byla z důvodu lepší přehlednosti rozdělena do čtyř subkategorií: pravidelnost výdeje, veřejné místo, zdroje a distribuce jídla, přičemž kódy z jednotlivých subkategorií jsou znázorněny na schématech č. 1–4.

Schéma č. 1 – Pravidelnost

(Zdroj: vlastní výzkum)

Všichni informanti vypověděli, že skupiny FNB, v nichž působí, vydávají jídlo pravidelně. Jednotlivé skupiny se lišily frekvencí výdeje. Výdej je u zkoumaných skupin realizován buď jednou týdně, jednou za dva týdny, nebo jednou v měsíci. INF1: „Vydáváme jednou týdně pokaždý v sobotu“. INF6: „Vydáváme každou první neděli v měsíci, takže jedenkrát měsíčně.“

Většina kolektivů výdej jídla organizuje o víkendu, tedy v průběhu soboty či neděle, u jednoho z kolektivů probíhá výdej ve všední den v podvečer. INF9: „Vaříme a vydáváme každou středu v půl šestý.“

Některé skupiny zohlednily při volbě dne a času dostupnost jiných služeb pro osoby bez přístřeší (přespaní, jiná potravinová pomoc). INF9: „Koncipovali jsme to tak, aby se stihli najíst a ještě dojít na azylák, aby jim to tak jako navazovalo. Že si dají u nás jídlo a pak ti, kteří choděj na ten azylák, aby to stihali. Vlastně ani nevím proč, asi nám přišlo, že přes víkend fungujou i jiný věci pro lidi bez domova a přes ten tejdén toho není tolik.“ U jiné skupiny byl z obdobného důvodu (neposkytování potravinového servisu v denním centru) zvolen víkendový den.

Informanti uvádějí důležitost pravidelnosti výdeje pro jednoduchost zapamatování pro strážníky. Zároveň zmiňují stálý výdej jako určitou formu jistoty. INF5: „Vaříme proto, protože víme, že vždycky někdo přijde. To je pro mě to nejzásadnější. My jsme je to naučili a oni prostě chodit budou.“

U některých skupin je pravidelnost vydávání narušena letními prázdninami, popisují menší počet strážníků i aktivních dobrovolníků. INF4: „*Akorát teď už jsme přestali, protože je léto, zase na podzim začnem. Přes léto se nevaří ne proto, že by přes léto lidi neměli hlad, ale oni taky přes to léto moc nechoděj na jídlo.*“ Jiné kolektivy vydávají po celý rok bez přerušování. INF3: „*Nemáme žádnou pauzu, vaříme furt.*“

Schéma č. 2 – Veřejné místo

(Zdroj: vlastní výzkum)

Výdej zpravidla probíhá na veřejném místě (schéma č. 2). Typicky se jedná o centrum města, informanti zmiňovali místa jako park, náměstí nebo vlakové nádraží. Místo bylo vybráno s ohledem na přirozenou koncentraci osob bez přístřeší. INF4: „*Vydáváme tady na jednom náměstí. Místo jsme vybrali, protože v týchle městský části je nejvíc lidí bez domova.*“ INF3: „*Ne, že my bychom vybrali nějaký místo a tam pak ty lidi nahruli, ale bylo to obráceně. Ty lidi tam chodili, tak jsme se rozhodli tam rozdávat.*“

Jedna ze skupin vydává na místě, které je více skryté. Skupina v minulosti rovněž vydávala na veřejném, frekventovaném místě, měla zde však konflikty s městskou policií. INF6: „*A začali tam posílat městskou policii a začali tam všem zneprůjemňovat život. Že tam vlastně neustále všechny lustrovali, nás i strážníky, nenechali je tam v klidu najíst. Po nějaký době jsme si řekli, že už nám to za to nestojí*“. Problémy s výdejem na veřejném místě popisovali i další informanti. INF1: „*Policii jsme začali zajímat minulý rok na jaře, protože vedení města vytyčilo úkol vyčištění parku, kde jsme*

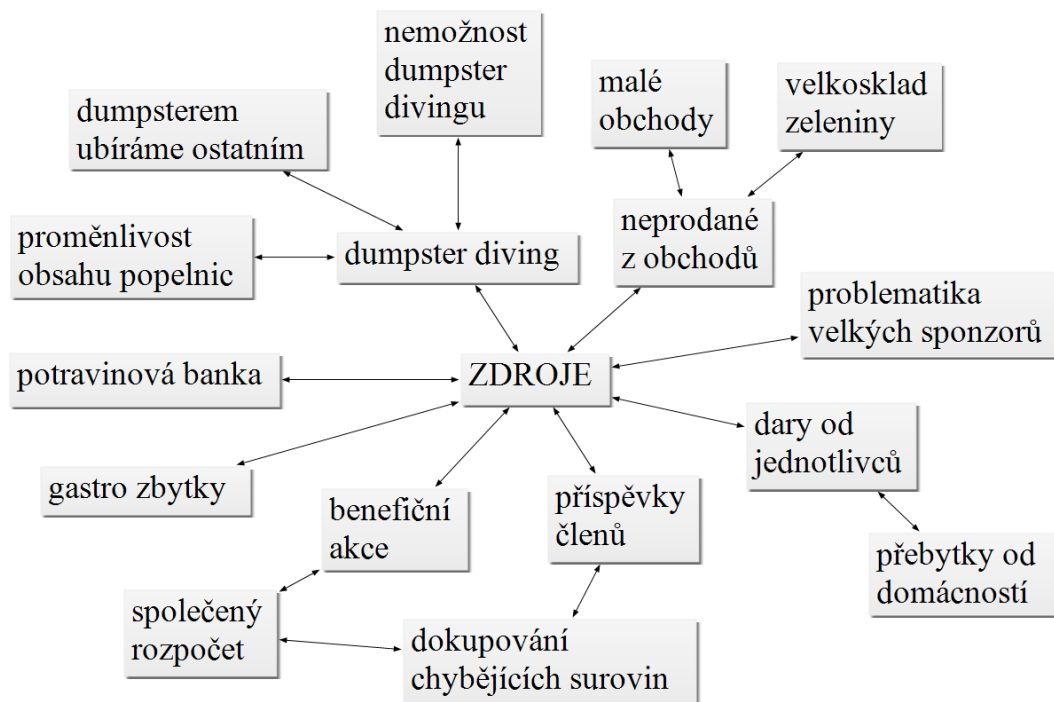
do té doby vydávali jídlo. Po několika rozhovorech jsme se s městskou policií neoficiálně dohodli na přesunu místa výdeje, teda za záruku toho, že nás nechají na pokoji“. Kolektivy se různí v tom, zda požadavkům na přesun vyhověly (často z důvodu zajištění klidného výdeje), či nikoli. Některé kolektivy větší konflikty s policií nezaznamenaly. INF8: „*Já samozřejmě vím, že různé orgány jako město a policie si nepřejí, abychom tam byli. Je to takové shlukování živlů, jak by tomu oni řekli. A rádi by nás vystrnadili někam, kde nejsme vidět. Ale ono je to právě účel, protože realita je taková, že tady ten problém prostě je. A tím, že ho budeme někam schovávat, se nic nevyřeší.*“ Volba veřejného místa proběhla nejenom z důvodu přirozeného shromažďování osob bez přístřeší, ale i z důvodu upozorňování na problematiku bezdomovectví (toto téma je více rozebráno v kategorii č. 3).

Žádný z oslovených kolektivů nemá výdej nijak oficiálně upravený (například prostřednictvím ohlášení nebo záboru veřejného prostranství). INF11: „*Nepotřebujeme pro naši činnost žádné povolení, žádný zábor a děláme to naprosto legálně.*“ Konflikty a následné vyjednávání ohledně přesunu místa s ohledem na právní důvody popisuje i INF9: „*Policajti za náma hodně jezdili, hrozili nám pokutama. Ale my tím, jak máme v řadách právě ty politiky (smích), dokonce jeden z našich dobrovolníků je i místní zastupitel, tak jsme si byli schopný hodně rychle zjistit, jestli je to základě nějakých pravdivých vyhlášek, nebo jestli to jenom zkoušeli. Tak jsme samozřejmě zjistili, že to jenom zkoušeli.*“

Aktivisté se snaží o zajištění poklidného výdeje, aby byl prostor a čas výdeje pro strávníky bezpečným místem. INF1: „*Snažím se předcházet konfliktům, a přitom nikoho nevylučovat.*“ INF9: „*Vždycky když se tam začne někdo trochu hádat, tak jim vysvětlíme, že, sorry, my jsme tady pro vás, chceme se tu scházet, mít tady hezký odpoledne. Tak to pojd'te tady neřešit.*“

Kolektivy získávají suroviny na vaření z různých zdrojů (schéma č. 3). Jedná se o odebrání neprodaného zboží z obchodů a přebytky domácností, dumpster diving, zbytky jídel z restaurací a u některých kolektivů i potravinová banka. Tyto zdroje jsou v jednotlivých kolektivech různě kombinovány, jsou využívány jen některé, nebo pouze jeden.

Schéma č. 3 – Zdroje

(Zdroj: vlastní výzkum)

Aktivně dumpster diving využívaly v době realizace výzkumu pouze dva kolektivy. Některé kolektivy jej využívaly v minulosti, zdroj opustily z důvodu horší dostupnosti kontejnerů, nejistotě nálezu potravin nebo tento způsob získávání potravin přenechaly osobám bez přístřeší. INF10: „*Ono s tím dumpsterem je to tady dost naprd. Ne vždycky najdeš něco zajímavýho a ono polívku ze čtyř brambor a pěti mandarinek fakt neuděláš.*“ INF3: „*Dřív jsme chodili i vybírat kontejnery k těm supermarketům, ale pak jsme zjistili, že tím, že to vybereme, tak ubereme jídlo těm, který tam jdou, těm bez domova.*“

Čtyři kolektivy odebírají neprodané zboží z obchodů. INF8: „*Máme domluvy s několika obchody, teď myslím jeden nebo dva, který nám v pátek odpoledne dávají přebytky nějaký zeleniny.*“ Jeden kolektiv zpracovává zbytky z pohostinství. INF4: „*Měli jsme jeden zdroj tady veganský bistro, ti nám dávali odpisy.*“

Spolupráce s potravinovou bankou u některých kolektivů existuje, přiznávají však, že je tajná a neoficiální, jelikož uskupení FNB nemá žádnou právní formu.

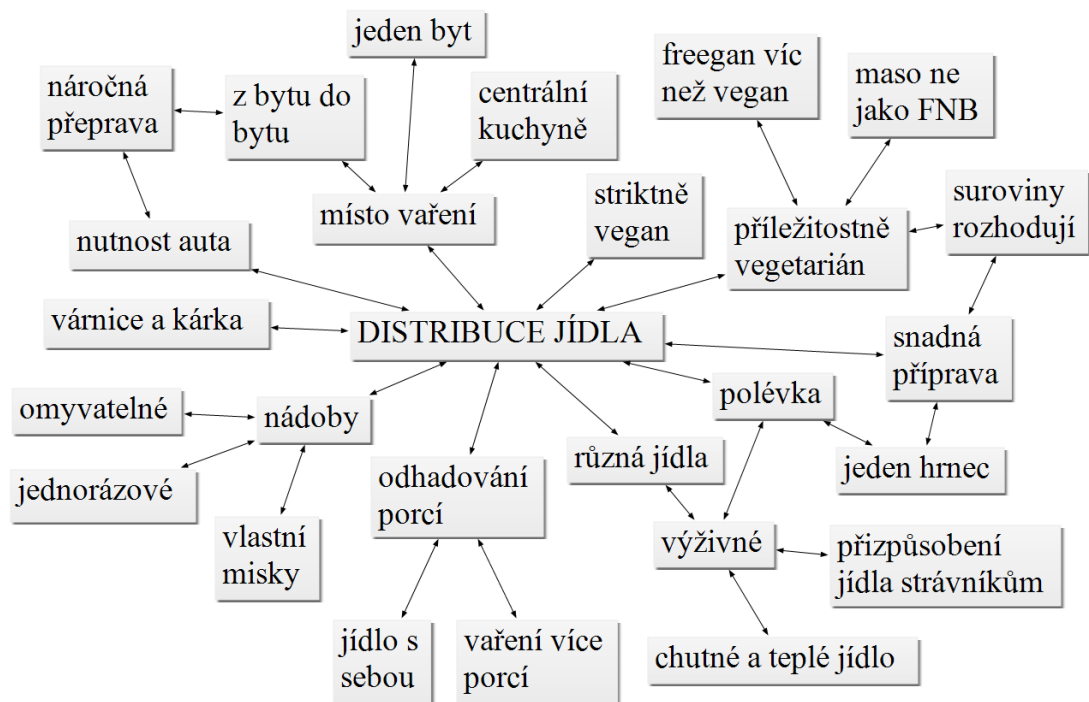
Všechny skupiny získávají také finance, které jsou využívány pro nákup chybějících či hůře sehnatelných potravin. INF9: „*Snažíme se co nejmíň věcí dokupovat, aby to zachovalo tu myšlenku záchrany jídla. Takže dokoupíme třeba jen nějakou mouku,*

olej.“ Finance jsou opět u každého kolektivu získávány jinak, často se jedná o pořádání benefičních koncertů, prodeje občerstvení nebo propagačních předmětů (např. látkové tašky a trička s potiskem, samolepky, klíčenky).

Dále byly uváděny dary od podporovatelů aktivity, přičemž je u kolektivů snaha vyvarovat se spolupráci s velkými a vlivnými subjekty. INF3: „*Já třeba osobně mám problém s tím brát sponzorské dary od nějakých velkých obchodů, které by pak vyžadovaly slova díky a byli bychom jim zavázáni.*“ INF4: „*S tím jsme měli docela problém, protože nás si všimnul tady náměstek a chtěl nám dát nějaký peníze, že by nás jako propagoval (..) a prostě jako FNB, jako anarchistická skupinka, nebudeme spolupracovat s někým takovým.*“

V subkategorii distribuce jídla je zkoumáno, kde je jídlo vařeno, jaké je jeho složení a praktická podoba místa výdeje (schéma č. 4).

Schéma č. 4 – Distribuce jídla

(Zdroj: vlastní výzkum)

Jeden z kolektivů má společnou centrální kuchyni v prostorách spřátelené neziskové organizace. Tři kolektivy vaří dlouhodobě v jednom stálém bytě, který patří jedinci z kolektivu. Zbylé skupiny realizují vaření taktéž v bytech členů, jedná se však o větší počet kuchyní, které se v přípravě jídla střídají. INF8: „*Taky se často mění kuchyně,*

vaříme po bytech. Já jsem už vařil asi na pěti kuchyních, který jsou takový ty hodně aktivní.“ Informanti uvádějí, že tento přístup je náročný na přepravu vybavení a surovin.

Nejčastěji vařený pokrm je polévka, případně kolektivy připravují i jiná jídla, zpravidla taková, aby byla jednoduchá na přípravu a skládala se z dostupných surovin. Pamatují i na výživovou hodnotu a přizpůsobení pokrmu strážníkům. INF5: *„A co bych teda zdůraznil, že vzhledem k tomu, jací chodí strážníci, tak musíme vařit tak, aby nemuseli moc kousat – protože mají problémy se zubama.“*

Jednotlivé kolektivy se dále liší v tom, zda vydávají jídlo veganské, nebo distribuují i živočišné produkty. Všichni informanti uváděli, že se snaží o jídlo veganské. Dvě skupiny vaří výhradně vegansky, ostatní příležitostně vydávají i potraviny s vegetariánským složením – z důvodu neplýtvání potravinami jsou vydávány potraviny, které by byly jinak zlikvidovány. INF2: *Ale jako máme v tomhle směru poměrně jasnej konsensus na tom, že freegan je víc než vegan. Než to jídlo vyhodit, tak je rozhodně lepší s ním nakrmit lidi v nouzi.“* Nezpracovávají je však zpravidla do hlavního pokrmu, vydají je samostatně nebo například ve sladkém zákusku apod. Maso je u většiny zkoumaných kolektivů odmítáno. INF4: *„Ale někdy nám nabízeli i maso, ale to teda jako odmítneme, protože jsou nějaký principy a měli bychom je dodržovat, když chceme mít jméno něčeho takhle celosvětovýho.“* Dva kolektivy masné produkty výjimečně na výdeji rozdají (např. masové konzervy), případně i další kolektivy tyto produkty předají potřebným, ale nikoli pod záštitou Food Not Bombs.

Různí se i podoba výdejního místa – některé kolektivy si přinášejí svůj stůl, jiné využívají vybavení místa (např. lavičky v parku). Dále se liší v označení místa výdeje, některé kolektivy mají místo označené, jiné nikoli. INF7: *„A ještě je pravda, že kdykoli přijdeme sem pod most, tak první, co uděláme, je, že vyvěsíme FNB vlajku, aby bylo jasné, že je to tahle akce.“* Pro transport jídla je využívána várnice, která je přepravována pomocí automobilu, malé kárky, či je přenášena ručně.

Všechny kolektivy poskytují při vydávání i misky. Rozdíl je v tom, zda jsou to jednorázové (plastové/kompostovatelné), nebo vratné a omyvatelné. INF6: *„Máme plastový misky a lžíce, který půjčujeme. Pak je bereme zpátky a umejem je.“* INF2: *„Vydáváme do misek s tím, že někteří strážníci si nosí vlastní, jinak máme kompostovatelný misky a lžíce.“* Skupiny se snaží strážníky motivovat k zajištění si

vlastních nádob, současně ale různé formy nádob poskytují, aby i člověk bez vlastní misky mohl jídlo získat.

Informanti uváděli nestabilní počet strážníků, je proto obtížné odhadovat počet porcí. INF11: „*Osciluje to dost. Třeba dneska jich mohlo být tak ke 40. Dá se říct, že když je málo, tak je třeba 15-20, když víc tak kolem 40.*“ Dochází tedy k tomu, že jídlo ne vždy na všechny strážníky zbyde, nebo naopak strážníci dostanou více porcí. INF9: „*No my se snažíme, aby nám jídlo nikdy nedošlo. Takže vaříme tak, abychom těch 25 porcí vždycky měli, radši vaříme víc než míň. Pak třeba od lidí, kteří s námi nějak sympatizují, tak poptáváme zavařovací sklenice a dáváme jim s sebou, aby měli i na druhý den.*“

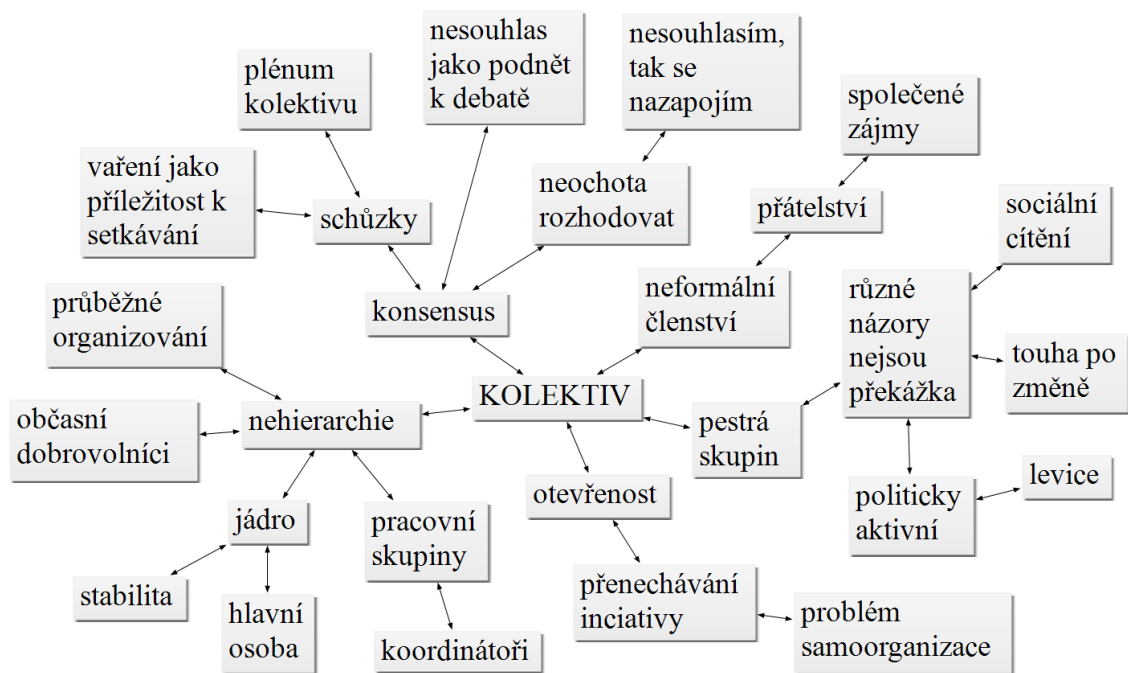
7.2. Kategorie č. 2 – Kolektiv

Tato kategorie seskupuje kódy týkající se fungování a popisu kolektivu: členové kolektivu a jejich vztahy, dělba úkolů, komunikace a procesy rozhodování (schéma č. 5).

Čtyři z informantů působí ve svém kolektivu od doby jeho vzniku, ostatní informanti se přidali do již fungujících kolektivů. Nejdéle působící kolektiv z vybraného souboru vznikl před 20 lety, z této původní skupiny již žádný člen není aktivní. Zkoumané kolektivy působí v rozmezí 4 roky – 20 let.

Jednotlivé kolektivy se liší počtem členů, přičemž není rozhodující velikost města, kde působí. Konkrétní počet členů však u žádné ze skupin nelze přesně vysledovat. Členství v kolektivu není nijak formalizované a každý se zapojuje podle vlastního uvážení.

Schéma č. 5 – Kolektiv

(Zdroj: vlastní výzkum)

Informanti popisovali kolektivy jako nehierarchické, u členů lze zaznamenat odlišnou míru zapojení. Hovoří o aktivnějším členském jádru v rozmezí od 3 do 20 osob. U dvou skupin hovořili informanti o jedné hlavní osobě, která je kontaktní osobou nebo je nejdále aktivní. INF7: „Ale řekla bych, že to nejtvrdší jádro je tady **** (jméno). Takže bych řekla, že to tady stojí na jednom člověku. Ale asi je to i dost tím, že se vaří u něj.“ U tří kolektivů je využíván systém pracovních skupin. Jedná se buď o skupiny zajišťující vaření dle rozpisu, nebo skupiny, které řeší určitou agendu (například mediální prezentaci, benefice). INF2: „Jsmo ve vaření rozdělený na skupiny a každá skupina vlastně koordinuje jeden víkend v měsíci. Máme první, druhou, třetí, čtvrtou skupinu.“ Některé kolektivy mají definovanou roli jednotlivce či skupiny, která má na starosti správu financí.

Vedle členského jádra (či pracovních skupin) poté působí lidé, kteří se nezapojují často nebo přicházejí nárazově. Obecně jsou všechny skupiny otevřené přijímání nových členů, záleží však na jejich vlastní iniciativě k zapojení. INF3: „Lidi přichází a odchází, ale je tam nějaký jádro, který vaří dlouhodobě. Ale jsme otevřený, neděláme nějaký přísný výběr zájemců, nějakou selekci, spíš to necháváme na nich.“ Mnohdy se však setkávají s pasivitou nových členů a neochotou věnovat činnosti velké množství svého

volného času. INF10: „*To mě taky mrzí, kolikrát i ty lidi píšou, ale pak se na to vyprdnou, protože zjistí, že by pro to museli něco dělat*“

Informanti popisují kolektivy jako různorodou skupinu z hlediska věku, vzdělání, zaměstnání i názorů. Aktivisty mezi sebou pojí přátelské vazby a společné zájmy, u menších kolektivů se setkávají i mimo aktivity FNB. INF8: „*Funguje to hodně i na mezilidských vztazích. Nejsme nějakí kolegové, jsme přátelé nebo aspoň známí, takže se ty vazby tímhle způsobem udržují*“ Jako častá charakteristika členů kolektivu bylo zmiňováno sociální cítění, touha po změně společnosti a politická angažovanost. INF2: „*U nás je vtipná směska úplně všeho, ale v zásadě si myslím, že tam nějaké společné jmenovatel je asi levičáctví. Jsou to lidi, kteří jsou nějak politicky činní bez ohledu na to, jestli dělají v sociálních službách nebo ve firmách nebo kdekoli.*“

Rozhodovat se všechny zkoumané skupiny snaží prostřednictvím společné diskuze a konsensu (vzájemného souhlasu). Skupiny s větším počtem členů organizují pléna k řešení aktuálních otázek, menší skupiny se setkávají na pravidelných nebo nepravidelných schůzích. INF11: „*Hele reálně se snažíme podle mě tak 3x do roka se sejít, abychom si pokecali mimo rozdávání a tak nějak se pobavili i o tom fungování a o nějaký perspektivě.*“ Kromě osobního setkávání využívají skupiny internetové komunikace, nejčastěji sociální síť Facebook.

Jako nevýhodu společného rozhodování v nehierarchické skupině uvádějí informanti nízkou aktivitu členů v diskuzi a rozhodování, nezapojují se všichni členové. INF1: „*Někdo navrhne rozhodnutí, pokud někdo nesouhlasí, tak k tomu proběhne diskuze. Dost často jsou ale všichni rádi, že nějaké rozhodnutí padlo a nemusí nic rozhodovat sami.*“ Každý má však možnost vyjádřit svůj nesouhlas, hlasování neprobíhá. INF9: „*Hlasování úplně nefunguje, protože se snažíme, aby s tím souhlasili všichni, a ne že prostě někoho přehlasujem.*“ Jedna ze skupin se v nedávné době kvůli nesouhlasu části skupiny dokonce oddělila a vytvořila si vlastní uskupení pod jiným názvem.

7.3. Kategorie č. 3 – Přesah

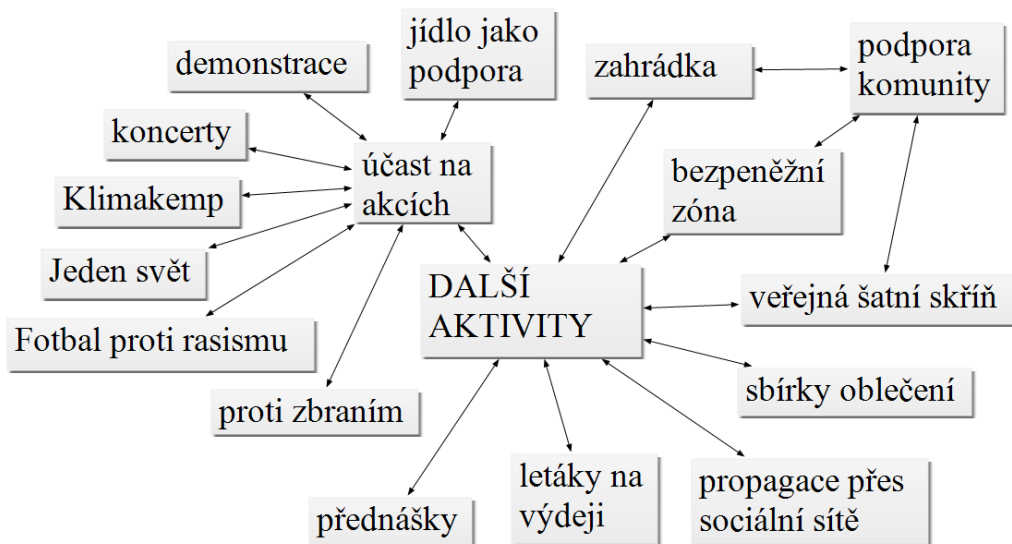
Přestože je veřejný výdej jídla hlavní aktivitou všech zkoumaných skupin, nejedná se o aktivitu jedinou. Tato kategorie je rozdělena na dvě subkategorie, první je zaměřena na shrnutí dalších oblastí, ve kterých se jednotlivé kolektivy angažují (graficky

zobrazeno na schématu č. 6). Druhá subkategorie s tímto úzce souvisí, zkoumá otázku, s jakým záměrem FNB působí a jak informanti chápou význam jejich činnosti (schéma č. 7).

Jako nejčastější nevýdejovou aktivitu informanti uváděli pořádání nebo účast na benefičních koncertech. INF9: „Ale hlavně ty benefiční koncerty, ty my třeba s manželem děláme často, většinou několikrát do roka“ Ty jsou pořádány nejen za účelem získání finančních zdrojů, ale i s cílem informovat veřejnost o činnosti FNB. Dále se aktivity u jednotlivých kolektivů různí.

Vedle koncertů se čtyři skupiny účastní i jiných, názorově spřízněných akcí. Jako nejběžnější formu podpory popisují informanti zajištění občerstvení. Jednalo se například o antifašistické demonstrace, Klimakemp (změny klimatu, problematika neobnovitelných zdrojů), festival o lidských právech Jeden svět či akce Fotbal proti rasismu. Jedna ze skupin se zaměřuje i na aktivity proti zbrojení. INF2: „Pak asi jedna z hlavních aktivit jsou protizbrojařské aktivity. Jednou za dva roky se koná zbrojní veletrh, proti kterému vystupujeme. Dělal se demonstrace, happeningy, infostánky, kampaně na facebooku i rozhovory v médiích.“

Schéma č. 6 – Další aktivity

(Zdroj: vlastní výzkum)

Dva z informantů hovořili o rozdávání informačních letáčků na výdeji. INF4: „My jsme kvůli tomu i začali řešit ty informativní letáky, protože člověk to sice sám vlastními slovy vysvětlí, ale když jim k tomu přidáš ten leták, tak si to můžou třeba i najít na internetu.“

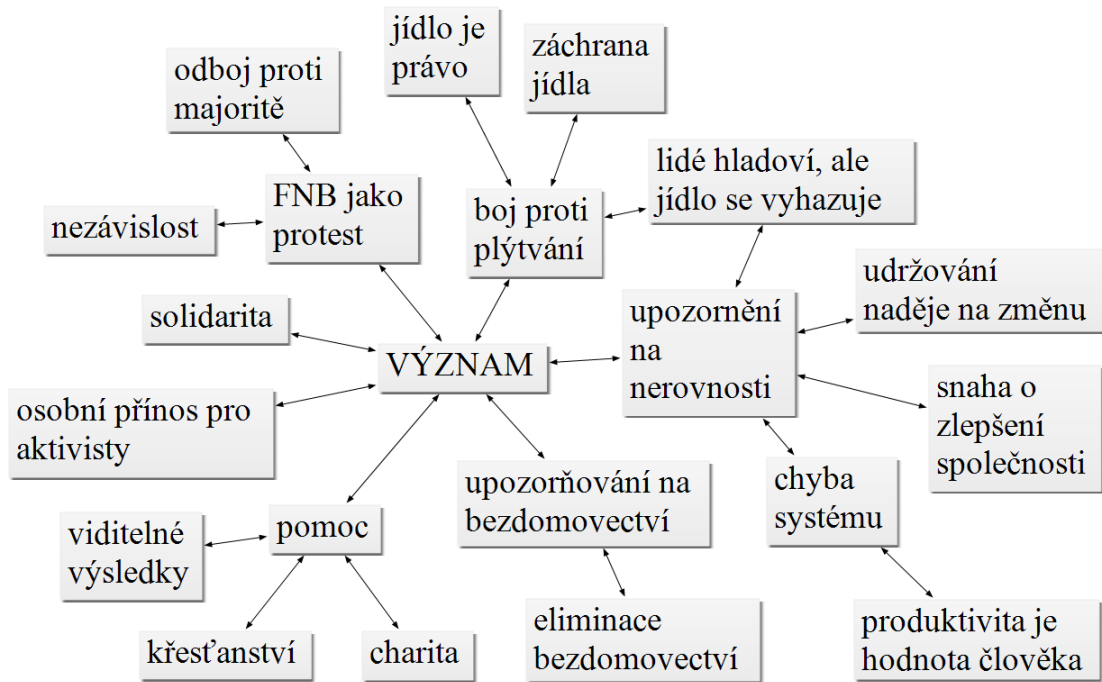
K šíření povědomí o FNB většina skupin využívá aktivní vytváření a sdílení příspěvků na sociálních sítích. INF11: *„Ale v momentě, kdy to člověk ještě vyfotí a dá to na Instagram, tak tu událost najednou nevidí těch 30 strážníků plus my dva plus 50 lidí, co jde kolem, ale najednou to vidí několik stovek nebo i několik tisíc lidí a mají výhodu toho, že seděj doma nebo v autobuse a můžou o tom přemýšlet.“*

Jeden kolektiv se podílí na komunitním zahradničení a spravuje veřejnou šatní skříň: skříň na veřejném místě určenou na darování nepotřebného oblečení, kdokoli může oblečení přinést nebo si jej odnést. Dále tento kolektiv organizuje takzvanou bezpečnostní zónu. INF8: *„Je to takový bazar bez peněz. Lidi něco přinesou, něco si odnesou. Funguje to jako fyzická akce i jako facebooková stránka. Tam nejsou žádné úplaty, výměny. Vše funguje na bázi: něco mám, nepotřebuji to, vemte si to. Nebo potřebuji něco, nemáte to někdo náhodou?“*

Některé kolektivy se dále věnují shromažďování použitého oblečení a následnému výdeji pro osoby bez domova. Jedná se buď o pravidelné sbírky zimního oblečení, nebo jen nárazový výdej v případě, že oblečení získají darem od podporovatelů. INF3: *„V zimě vždycky máme nějakou akci, že sbíráme ponožky, rukavice nebo spacáky.“* Dva kolektivy oblečení nevydávají, nevnímají to jako důležité nebo nemají prostory na skladování. INF6: *„Hdru nevydáváme, hadrů je všude dost. A vlastně v denním centru to oblečení dostanou taky. Takže myslím, že to není potřeba.“*

Všichni informanti chápou fungování FNB (schéma č. 7) jako formu protestu. INF2: *„Já osobně to vaření neberu jako cíl fungování FNB, myslím si, že to je jen nějaký prostředek ukazovat, že je možný ty věci dělat jinak.“* Prostřednictvím své činnosti se snaží upozornit na nerovnosti ve společnosti a otevírat diskuzi o jejich řešení. INF4: *„Já hlavně FNB beru jako protest než jako nějakou charitu a rozdávání jídla. Hlavně poukázat na ten problém, protože u nás ten problém bezdomovectví nikdo neřeší.“* Zároveň zdůrazňují i omezení a zviditelnění problému plýtvání potravinami. INF1: *„Vaříme asi zejména kvůli snaze omezit plýtvání potravin“* Jeden informant se vymezuje vůči kapitalismu a spojení hodnoty člověka s mírou jeho produktivity INF8: *„A když je člověk vnímanej jako neproduktivní, tak je vnímanej jako zbytečnej, jako zátěž. Prostě že nefunguje ve společnosti. I když ten člověk je produktivní jinými způsoby, třeba dává dohromady nějakou komunitu, spolupracuje s úřadama, snaží se pomoci ostatním nebo cokoli jinýho“*

Schéma č. 7 – Význam

(Zdroj: vlastní výzkum)

Některé ze skupin uvádí jako svůj konečný cíl eliminaci bezdomovectví a společenskou změnu, přičemž si ale zachovávají realistický postoj. INF10: „*No cíl by byl, aby nebyla potřeba pro nikoho vařit, ale to je jako takovej cíl poměrně nedosažitelný.*“ INF5: „*My jsem ještě možná trochu idealistický snílci, že ta společnost se dá zlepšit. Já už dneska vím, že se zlepšit moc nedá. Ale to neznamená, že se mám přestat snažit.*“

Kromě upozorňování na problémy se zaměřují na vlastní pozitivní příklad a změnu postoje veřejnosti k osobám bez přístřeší. INF8: „*A možná to může být tím mostem, že si třeba většina lidí myslí, že bezdomovci jsou špatní a FNB jsou dobří. A potom ten člověk musí skloubit tyhle dva názory a začne se vyptávat, proč to děláme. A tyhle diskuze jsou většinou oči otvírající, že když už se člověk začne ptát, tak je na půli cesty, aby začal bezdomovectví vnímat jinak.*“

Informanti dále zmiňují důležitost individuálního zapojení a iniciativy bez nutnosti formálních náležitostí činnosti. INF6: „*Ukázat, že solidarita je možná, že to jde. A stačí jenom chtít. Že lidi nepotřebujou mít nějaký ičo, dičo, nebo nějaký razítka, že stačí jenom chtít. Je to v nás, lidech, a můžeme. Tak to děláme.*“

Neopomenutelná je ale i samotná pomoc strávníkům. INF5: „*Mám ten křesťanský rozměr v tom, že pomoc bližním mi připadá jako samozřejmost. Pokud mě někdo o něco*

požádá, tak mu to dám.“ INF9: „Já si myslím, že to jídlo jim bodne, je to dobrý jídlo nabušený zeleninou a nějak nutričně výživný, není to suchej rohlík. A hodně jim bodne to teplý v zimě.“

Jako přesah činnosti FNB vnímají někteří informanti i přínos aktivity pro svou vlastní osobu – jako hobby, terapii, navazování přátelství či zkušenostní obohacení. INF11: „No pro mě je to terapie, taková sociální, je to super program, kterej mám každou druhou neděli.“

7.4. Kategorie č. 4 – Charakteristika strávníků

Čtvrtá kategorie obsahuje charakteristiku osob, které přijímají jídlo, další pomoc a podporu od kolektivů FNB (pojmové kódy dle schématu č. 8).

Schéma č. 8 – Charakteristika strávníků

(Zdroj: vlastní výzkum)

Všichni informanti se shodují, že skupinu strávníků tvoří lidé, kteří se potýkají s nedostatkem zdrojů k uspokojení svých základních potřeb. INF8: „Má se kde umejt? Má se kde najíst? Má se kde vyspat? Přičemž ale není odpověď, že tu máme ubytovny a restaurace. Ale ten člověk k tomu nemá ten přístup, nemá ty finance, tak prostě nemá přístřeší. Takže člověk, který kvůli tomuhle strádá.“ V naprosté většině se jedná o osoby

bez přístupu k bydlení a osoby, které žijí v nejistém nebo nevyhovujícím bydlení či mají nízký finanční příjem. INF10: „*Vesměs to jsou lidi bez domova. Drtivá většina.*“ Toto informanti usuzují dle komunikace se strážníky a vlastního pozorování. Přestože je možné tímto způsobem strážníky charakterizovat, informanti zdůrazňují, že vydávané jídlo je pro všechny bez ohledu na jejich životní situaci a socioekonomický status. INF6: „*Mně je úplně jedno, jak je za tím člověkem příběh. Když přijde, tak já mu tu misku dám. A je mi úplně jedno, abych nějak poměřoval, kdo víc, míň potřebuje.*“

Ačkoli je počet strážníků proměnlivý, lze jejich průměrný počet odvozovat od velikosti města, kde FNB působí. Zkoumaná města jsou až na jednu výjimku všechna města krajská, liší se velikostí populace. V městech s nižší populací (do 100 000 obyvatel) se výdeje průměrně účastní 15-30 osob, u měst s vyšší populací (nad 100 000 obyvatel) je to odhadem 50 a více strážníků. Informanti popisují snazší obstarávání základních potřeb jako důvod koncentrace lidí bez domova ve velkých městech.

Pokud bychom se zajímali o věkovou strukturu strážníků, jedná se o osoby od mladé dospělosti až po stáří. Na výdej docházejí muži i ženy. Z hlediska typologie bezdomovectví informanti zmiňují případy krátkodobého i dlouhodobého bezdomovectví. INF3: „*Jsou to lidi, kteří žijí na ulici dlouho i lidi, kteří tam žijí jen přechodně a snaží se svou situaci vyřešit.*“ Dále popisují znaky zjevného bezdomovectví i bezdomovectví bez nápadných znaků. INF2: „*Přestože o některých z nich vím, že žijou na ulici, tak kdybys toho člověk potkala jenom tak, v životě tě nenapadne, že je to prostě bezdomovec.*“

Byly zkoumané i vnímané příčiny nepříznivé životní situace strážníků. Často byla zmiňována ztráta bydlení a zaměstnání, problematika zadlužení a nadužívání návykových látek. Informanti uváděli také ztrátu blízké osoby a rodinného zázemí, dále i nevhodný příklad v primární rodině spojený s výskytem sociálních patologií. INF9: „*U těch mladších je to většinou nějaký zázemí sociální, který už je bohužel nastavený od jejich rodičů. Máme tam i takový strážníky, že tam chodějí rodiče a už tam chodějí i děti.*“ Jako příčinu života na ulici vnímají informanti i duševní onemocnění. INF1: „*Taky je tady dost neřešený problém depresí a dalších psychických diagnóz. Různými příznaky trpí hodně lidí na ulici, které znám.*“ V získaných datech byla zastoupena i myšlenka, že životem na ulici se lidé vymezují proti fungování současné společnosti. INF3: „*Chodí k nám třeba nějaký pankáči, který to takhle mají postavený a*

radši žijou na té ulici, než aby se podíleli na tomhle tom.“ Ačkoli jsou příčiny aktuální situace informantům často známé, snaží se vyvarovat hodnocení člověka jen na základě jeho minulosti, jak uvádí informant č. 8. INF8: *„Je úplně jedno, jak se do té situace dostal, v momentě, kdy se s ním bavím a vidím, že je to dobrý člověk, tak to pro mě nemůže ani hrát nějakou roli.“*

Dále je v této kategorii popsáno, co vnímají aktivisté FNB jako problematické pro osoby bez přístřeší a jaké jsou nesnáze jejich života. Lidé bez domova se dle výpovědí informantů dostávají do smyčky, ze které je velmi obtížné se vymanit. Vzhledem k extrémnímu deficitu zdrojů se jejich život zužuje na zajištění nejzákladnějších fyziologických potřeb – potravy a spánku. Většina času dne osoby bez přístřeší je tak věnována obstarávání těchto potřeb a na řešení dalších náležitostí jim nezbyvá dostatek času a energie. Orientace na změnu je tak velmi nízká. INF2: *„Nebo vůbec jít na pohovor a mít na sobě čistý oblečení, aby nepůsobil jako nějaký alkoholik je tak obtížný, že vlastně ty lidi se často nedokážou takovýmhle směrem soustředit. Mění se to jen v přežívání ze dne na den.“* S tím související je nedostatečný přístup k hygienickému zázemí, elektřině a pitné vodě. Jejich život je výrazně ovlivňován také počasím a ročním obdobím. INF8: *„Když je slejvák nebo bouřka, tak se prostě jdeme domů nebo někam schovat. A tyhle lidi prostě nemají tu možnost většinou, takže pro ně je nějaký slejvák obrovský problém. Stejně tak zima. Celý zimní období se točí kolem toho, aby byl člověk v teple a nebyl nemocnej. Mám pocit, že kolem toho počasí se všechno točí. Člověku, kterej bydlí v bytě to nedojde, jak strašně moc to ovlivňuje život, když ten byt nemáš.“*

Informanti zmiňují i závislost na alkoholu a dalších drogách. Někteří se domnívají, že užívání alkoholu může být kromě příčiny i důsledkem života na ulici, zastává roli při navazování sociálního kontaktu a je i prostředkem ke zmírnění samoty a úzkostných pocitů. INF6: *„Ale pokavaď na ulici řešíš jen to, že nevíš, kde budeš spát a co budeš jíst, je ti zima, z obchodáku tě vyhoděj, tak řešíš to, jak se zahřát, a ten alkohol fakt funguje.“*

Informantka č. 4 popisuje i problém anonymity osob bez přístřeší a nedostatek sociálních vazeb. INF4: *„A další problém je, si myslím, že ty lidi nemaj doklady, nikdo o nich moc neví, ani sami mezi sebou se moc neznaj, nevědí třeba příjmení. Ale když se někomu něco stane, odvezou ho do nemocnice, tak nikomu neposkytnou informace o tom*

člověku, ani ho neidentifikujou v tý nemocnici. A nikdo se o tom nedozví. Právě řešíme s tím pánem, co ho odvezli, tak nikdo vlastně neví, jestli je v nemocnici, nebo jestli umřel.“ V rozhovorech byly zmiňovány i problematické mezilidské vztahy uvnitř komunity. INF6: „Většinou si stěžují na vztahy, který maj mezi sebou. Je tu víc partiček.“

7.5. Kategorie č. 5 – Kontakt s osobami bez přístřeší

Informanti přicházejí do kontaktu s osobami bez přístřeší v rámci pravidelného výdeje jídla i mimo něj. Data v této kategorii charakterizují kontakt s osobami bez přístřeší a jeho různé formy a dále vztah mezi aktivisty a strážníky (schéma č. 9). V rámci kategorie byla z důvodu přehlednosti vytvořena subkategorie, která je zaměřena na poznatky a emoce aktivistů, kteří přicházejí do bližšího kontaktu s lidmi bez domova a jejich nepříznivou životní situací (schéma č. 10).

Schéma č. 9 – Kontakt s osobami bez přístřeší

(Zdroj: vlastní výzkum)

Informanti popisují, že míra kontaktu je různá u jednotlivých strážníků. INF2: „*Jak s kterýma. Někteří tam chodí vyloženě jenom pro jídlo, vezmou si jídlo a zas jdou, ti nemají potřebu se nějak s náma bavit nebo s náma něco řešit. Jsou samozřejmě i strážníci, kteří si chtějí povykládat, nebo i mají potřebu se s kým podělit o ten svůj příběh.*“ Aktivisté strážníky zdraví, případně kladou běžné otázky k otevření hovoru, hovoří o aktuálních událostech. Možnost sociálního kontaktu pro osoby bez přístřeší je

informanty vnímán jako důležitější než samotná distribuce potravinové pomoci. INF5: „*A kromě toho, že jim dáme najíst, tak je důležitější to, že se s nima dáme do řeči.*“ INF4: „*A beru to taky jako důležitou funkci toho, co děláme. Pobavit se, sakra, prostě zeptat se jich, jak se maj.*“ Výdej jídla je chápán spíše jako prostředek k navazování kontaktu a důvod k setkávání. INF6: „*Jídlo je to, co nás spojuje. Jsme spolu schopný spolu jíst, nepopereme se o to, nejj jenom ten nejsilnější. Jsme všichni pohromadě, nekrademe si to od huby.*“

Hovory se strážníky probíhají o běžných tématech, v citlivějších tématech aktivisté přenechávají iniciativu na strážnících, nijak je nezpovídají. INF3: „*Když nechtějí nic sdělovat, tak je do ničeho netlačím.*“ Naslouchají člověku bez domova, který si chce promluvit o své situaci. INF9: „*S něčím vyjdou sami, protože nám důvěřují. Jim třeba udělá dobře, že se můžou někomu svěřit nebo si popovídat.*“

Informanti zmiňují občasné žádání strážníka o radu při řešení problémové situace. INF10: „*Občas choděj, jak je jeden z nás sociální pracovník, takže vlastně v rámci výdeje choděj za ním, řešit nějaký problémy.*“ V těchto případech jsou aktivisté schopni poskytnout základní poradenství ohledně dané věci nebo odkazují na příslušné sociální služby. INF4: „*Ted' je i hodně propojujeme s dalšíma službama, že si můžou zařídit tyhle dávky, na co mají nárok a tak. Minule se třeba ptali, co je to hmotná nouze, co potřebujou, když jdou na pracák. Ztrátu dokladu, jak mají řešit, to se ptají často.*“ Nesnaží se však s osobami bez přístřeší hlouběji řešit jejich situaci a nahrazovat tak specializované zařízení. INF2: „*Tomuhle jsme se i myslím částečně vyhýbali, protože nejsme sociální služba.*“

V případech poskytování další pomoci konají jednotliví členové kolektivů samostatně, jedná se o zpravidla o individuální výpomoc. INF8: „*Často je to taková výpomoc, že třeba mi dají mobil a nabíječku, já to hodím domů a večer se zase potkáme a dám jim nabíjet mobil. Takovýhle drobný věci.*“ INF9: „*No a ty paní jsme se snažili pomoci, že si třeba u nás ve studiu nechávala věci, mohla se tam čas od času vysprchovat.*“ Jeden z informantů se zamýšlí nad otázkou toho, jestli je správné pomáhat jen někomu a nahodile. INF1: „*Je ale hloupé pomáhat jen jednomu z 20 přítomných lidí. Pomoc se ale trochu snažím, když můžu. Zkoušel jsem pomáhat s prací nebo s bydlením. Ushovával jsem taky třeba nějaké jejich osobní věci, když je neměli kam dát.*“

Dva informanti uvádějí rozdílné názory na darování peněz. INF3: „*Snažím se třeba i říkat lidem, že nedáváme peníze, když je po nás chtějí. Vysvětlujeme, že dáváme to jídlo, oblečení, ale peníze na pivo jim nedáme.*“ INF8: „*A občas jim dám nějaký drobák, co mám po kapsách. To беру tak normálně, dávám drobák i náhodným lidem, co neznám. (...) Prostě se podělím, když mám.*“

Důležitý aspekt kontaktu se strážníky je rovný a přátelský přístup, přistupování k osobám bez přístřeší jako ke kterémukoli jinému člověku – především s ohledem na skutečnost, že lidé bez domova jsou často přehlíženi či vnímáni negativně. INF5: „*Protože s těma lidma se normálně nikdo nebaví a my se s nima bavíme normálně. To je hrozně důležitý, ten sociální kontakt, a oni ho s náma mají. Protože mi jim neřeknem: jdi do prdele ty smažko.*“ INF10: „*Pokud si vezmeme ty bezdomovce, tak si jich lidi moc nevšímaj, přehlížej je, dělaj, že nejsou. A i to, že tam přijdem a bavíme se s nima o nějakých náhodných kravinách a ty lidi jsou rádi, že se s nima někdo normálně baví, že si jich někdo všímá. Jako se sobě rovným, to si myslím, že je strašně fajn.*“ INF9: „*Myslím, že tam kolikrát nejde ani tak o to jídlo, jako o ten lidskej kontakt. To, že se na ty lidi někdo nekouká jako na nějaký odpad, co se támhle někde válí. A že se s nima někdo normálně pobaví jako s člověkem.*“

Často je kontakt zachován i mimo výdej, obvykle ve formě pozdravů nebo krátkých dialogů. INF3: „*Třeba my tu ale máme tu výhodu, že těch lidí bez domova u nás tolik není, tak je známe, osobně je potkáváme každý den. A máme s nima fakt jako dobrý vztahy, zdravíme se na ulici, oni poznávají nás, my poznáváme je.*“ INF8: „*A po výdeji to bývá takový to víc sociální, chodím do večerky kousek od bytu. Tam bývají často naši strážníci a povídáme si, i když se třeba potkáme na ulici.*“

Dále bylo zkoumáno to, jak je vnímán vztah k osobám bez přístřeší, kým jsou strážníci pro aktivisty. Pokud je vztah navázán (nejedná se o všechny strážníky), je vnímán jako známost, výjimečně až přátelství. INF8: „*Jsou to pro mě známí. Já je hodně беру jako prostě obyčejný známí.*“ INF9: „*Ale jako беру je jako takovou součást svého života, která by mi chyběla určitě, kdyby ty lidi v tom životě nebyli.*“

Při popisu osob byl nejčastěji využíván pojem strážník, u některých skupin se objevil i výraz klient, který je využíván v sociálních službách. INF9: „*Jako já, když o nich mluvím, tak jim říkám klienti. Dlouho jsem hledala nějaký výraz, kterej by to*

vystihoval. Ale ani ten klient není přesný. Nechci jim říkat bezdomovci, protože mi to přijde dehonestující. No beru je jako známí, asi jako kamarády vyloženě ne.“

Někteří informanti popisují sympatie k lidem žijícím na ulici a zájem o jejich názory. INF7: „Mně přijde, že mně vždycky tyhle skupiny přitahovaly, protože se vymykaly tomu standardu. Takovej ten punk, bezsystémovej. K tomu jsem měla blízko, proto mě to i sem přivedlo. Možná nás to i fascinuje. A určitě jsou mi ty lidi bližší než nějaký nanyňky na plese za statisíce.“ INF8: „Tím, že bydlím v centru města, tak přicházím s bezdomovci často do styku. A ještě než jsme přišel do FNB, tak jsem se s některýma skamarádil. A kecali jsme před obchodem a mně hrozně zajímá to, co mají říct.“

V rámci subkategorie jsou dále popsány poznatky aktivistů z kontaktu s lidmi bez domova, jejich zkušenosti a pocity z kontaktu (schéma č. 10).

Schéma č. 10 – Poznatky z kontaktu

(Zdroj: vlastní výzkum)

Byly zkoumány emoce, které informanti pociťují při dostávání se do kontaktu s extrémní chudobou osob bez přístřeší. Byla uváděna lítost a smutek, jeden z informantů popisoval i provinilost kvůli tomu, že on sám byl od dětství materiálně zabezpečen a měl vše potřebné. V případě špatných pocitů z nepříznivé situace jedince informanti reflektují, že je nutné si zachovávat odstup a nenechat se pocity negativně ovlivnit. INF10: „Jako ze začátku jsem z toho byla rozhodně víc rozhozená. Ted' už to beru tak nějak, že i když se z téhle situace budu hroutit, tak nikomu nepomůžu.“ Zároveň si uvědomují i vlastní limity pomoci. INF3: „Je mi z toho blbě. Vždycky si

říkám, jestli jako nemám prodat veškerý svůj majetek a rozdat ho těm lidem. Ale vím, že to nejde takhle řešit, že prostě to by mě samotnýho dostalo někam, kam bych nechtěl. Snažím se pomáhat tak, jak můžu, ale nesnažím se to dělat na úkor své existenční situace.“

Na druhou stranu pociťují radost z poskytnutí potravinové či jiné pomoci ke zlepšení situace jedince, motivující jsou pro ně i návraty osob bez přístřeší do běžného života. INF9: *„Máme i lidi, kteří se z té ulice dostali, což mě hodně těší. Máme pána, kterej pak začal prodávat Novej prostor a teď už ani to neprodává a má práci a bydlí, maluje obrázky, má výstavu obrázků. Tak je to takový hezký.“*

Díky působení ve FNB u některých informantů proběhla změna postoje k osobám bez přístřeší. Domnívají se, že předsudky a negativní přístup majoritní společnosti je zapříčiněn nedostatkem informací, strachem nebo i pocitem ohrožení vlastního života tímto jevem. INF3: *„Často vidím někoho, jak fakt reaguje hrozně na lidi bez domova, hrozně negativně. A já to tak nemám, vím už, že oni mě znají, já je znám, tak se pozdravíme, prohodíme pár slov a není to takový vyhraněný. Myslím, že kdyby je lidi víc poznali, tak by taky ten postoj k nim změnili. Je to ten pocit a strach z toho cizího, odlišného.“* INF8: *„A právě ti lidi, co říkají, že všichni ti bezdomovci chtějí být na ulici a nechtějí pomoci, tak je to prostě jen proto, že o tom nic nevědí, neumí se do nich vžít“*

Informanti vnímají své dřívější předsudky vůči osobám bez přístřeší, hovoří o jejich vyvrácení a nabytí znalostí o problematice. INF11: *„Spíš mi připadá, že jestli jsem měl nějaký předsudky a měl jsem málo informací, tak teď ne nutně, že bych měl nějak lepší mínění o těch lidech, ale spíš mám do té situace větší vhled a třeba vnímám to, co jsou reálný problémy. Předsudek vnímám jako to, že bezdomovci si za to můžou sami, smrdí a nemaj práci. Zatímco ta realita je taková, že ti lidi jsou zoufalí, nemaj kam jít a nemaj za co nějak se sebou pracovat.“*

Dále se aktivisté snaží o nehodnotící postoj, respektují právo jedince na vlastní rozhodnutí. INF4: *„No myslím jako nesoudit ty lidi, třeba si můžeš myslet, že oni by mohli něco udělat, ale je to jejich rozhodnutí, že nechtěj.“* Při hodnocení zjevných projevů bezdomovectví nebo nevhodného chování se negativně vymezují proti problému a nikoli konkrétnímu jedinci. INF11: *„Nemám rád opilý, agresivní lidi, alkohol není úplně moje oblíbená droga. No ale na druhou stranu vím, co je závislost, takže takovej člověk má prostě zdravotní problém. Není to tak, že by si to vybral. Nikdo*

nechce ležet někde v rohu, opilej a pomočenej. Nikdo. Nikdy. “ Odpovědnost za neřešení problému je promítána do celé společnosti. INF11: *„Na druhou stranu stejně vedle toho vidíš to selhání toho systému, že ho nechá chodit špatně oblečenýho, neudržovanýho po ulici a vybírat kontejnery. To mně hrozně vadí, když něco takovýho vidím. A ne, že bych měl něco proti tomu člověku, ale protože to něco vypovídá o společnosti, jejíž jsem součástí.*“ Informanti vnímají takové znaky jako přirozený důsledek situace života v nedostatku, na problém se dívají i prostřednictvím přirovnání k vlastní osobě. INF1: *„Já sám jsem taky dost často špinavý, opilý a zapáchám. Nechápu, co to s tím má co dělat.*“ INF8: *„Ono to asi je nějak v té kultuře zakořeněný, že když je někdo špinavý, když je hladový, je na ulici, když pije, tak se na něj díváme jako na neschopného dělat nějaký rozumný rozhodnutí. Ale kdyby se kdokoli z nás ocitl v úplně v té stejné situaci, tak by to jiný nebylo.*“

Díky kontaktu s lidmi bez přístřeší pociťují vděčnost za svůj život v dostatku. INF9: *„A jsem hrozně vděčná, když jedu z toho výdeje, a říkám si, že jedu domů a mám se kde vyspat. Cítím fakt hroznej vděk. Hodně si to uvědomíš, jak se máme dobře a máme i víc než potřebujem.*“ Popisují však i pokoru a připouštějí si možnost toho, že oni sami by se mohli ocitnout ve stejné situaci. INF11: *„Já mívám v životě období, kdy si prostě připadám jako bezdřák. Jako mám kde bydlet, jsme bohatěj, ale přijdu si, jakože nemám, že stačí strašně málo a skončil bych úplně stejně.*“

Informant č. 1 popisuje neobvyklý přístup k přijímání pomoci a vyjadřování vděku obdarovaných. INF1: *„Změnil se mi spíš postoj ke světu. Třeba takovej obecněj předpoklad, že mi někdo má být vděčný, když mu dám jídlo. Myslím, že já osobně jsem to nikdy nečekal. Všimnul jsem si ale, že mnoho lidí vyžaduje, aby se obdarovaný div neplazil po zemi. Jde o elementární lidské právo nechcípnout hlady a zároveň trochu napravovat plýtvání konzumní kapitalistické společnosti. Občas jsem vděčný já jim, že to snědí.*“

Informant č. 8 si váží kontaktu s lidmi bez domova i vzhledem k získávání nových informací a zkušeností. INF8: *„A měl jsem už hodně zajímavých povídání s lidma, třeba staršíma, kteří jsou tak moudří. Vyloženě mají v sobě takovou tu životní moudrost a řeknou ti to bez obalu. A toho si docela cením, že se dostanu ke spoustě různých rad, zkušeností, názorů na svět. Mám pocit, že mám úplně rozšířený obzory.*“

7.6. Kategorie č. 6 – Pohled aktivistů na řešení problematiky bezdomovectví

Poslední kategorie je zaměřena na postoje aktivistů k současnému stavu řešení bezdomovectví, názor na poskytované služby i na možnosti změny či zlepšení (schéma č. 11).

Informanti vnímají řešení situace osob bez přístřeší ve své lokalitě jako nedostatečné, v některých případech hodnotí přístup města či služeb velmi negativně. U zařízení poskytující sociální služby popisují nízkou kapacitu a bariéry v přístupu ke službě. INF1: *„Myslím, že sociální služby typu azylový dům nemají dostatečnou kapacitu, personál bývá nepříliš zapálený a prostředí tak nějak připomíná disciplinární zařízení.“* Nesouhlasí s příliš striktními pravidly služeb – například intolerance alkoholu, jelikož taková pravidla jsou bariérou pro osoby v krizi i pro osoby, které potřebují pomoc, ale užívání alkoholu je pro ně v daném okamžiku nutnost. INF3: *„Ten azylák je zase omezený tím, že přijímá lidi, který nejsou podnapilý nebo pod vlivem drog. Takže vždycky tam je nějaký omezení. Ale ty lidi většinou potřebují pomoci v tu chvíli, ať už jsou v jakýmkoli stavu.“* Zmiňují také poplatky za jednotlivé úkony služby ve chvíli, kdy osoba bez přístřeší nemá umožněný přístup k financím. Placené noclehárny představují dle informantů možnost nouzového přespání, jsou ale omezeny jen na určité hodiny, během dne zde člověk nemůže pobývat, zanechávat si tu věc a nemá zaručeno, že bude moci službu využít i další noc.

Pomoc podle názoru informantů není dostatečná, oceňují však práci neziskových organizací s osobami bez přístřeší. INF10: *„Ale zase zaplat' pánbůh za to, že alespoň nějaká je. Třeba vidím do toho azyláku. Jako ta pomoc tam je, všichni pracovníci se snažej, ty sociální pracovnice jsou skvělé a jsou schopný jim pomoc.“* Nízká kapacita i úroveň služeb je vysvětlována nedostatkem financí. Míra kontaktu skupin FNB se sociálními službami se různí, od vzájemného odkazování přes poskytování potravin organizacím až po personální provázanost. INF2: *„Myslím, že povědomí o nás je ve městě velký i v rámci dalších služeb, poměrně běžně jejich klienty na nás odkazují z hlediska získání jídla.“* INF8: *„To je takovej ten samozřejmej kontakt s tou organizací, když ten člověk dělá v neziskovce a zároveň ve FNB. Překvapuje mně, kolik lidí, co dělá sociální práci, to dělají i ve svém volném čase. Jde vidět to zapálení pro to poslání.“*

U organizací státních, které jsou typicky orientované na poskytování dávek, hovoří informanti o přemíře byrokracie a nadřazeném postavení úředníků. Zpochybňují

funkčnost záchranné sítě a stanovení podmínek k získání pomoci. INF9: „*Když je to státem vedená instituce, tak vím, že se tam snaží ty lidi, neřekla bych asi buzerovat, ale takový to: abys dostal tohle, tak musíš udělat tohle, tohle a tohle.*“ INF6: „*Je to síť, kterou když spadneš dolů, tak se do ní zapleteš a už se nahoru nedostaneš. Není to trampolína, která by tě z toho dna vystřelila nahoru, ale ty se do ní zapleteš a ona tě drží.*“ Jako alternativu k přidělování dávek uvádí jeden z informantů základní nepodmíněný příjem.

Hlavní problém vidí informanti v nedostupném bydlení. Zmiňována je vysoká cena ubytoven a jejich malý počet v souvislosti se skupováním ubytoven pracovními agenturami. Ubytovna je považována za nejisté bydlení s rizikem ohrožení sociálně patologickými jevy. INF6: „*Takže v tu chvíli ten systém, i když by ten člověk prošel tím denním centrem, noclehárnou, azylákem, tak se maximálně dostane na tu ubytovnu. A tam znova spadne k těm alkoholikům a vrátí se znova k tomu předešlému stylu života.*“ Získání pronájmu je omezené vysokými vstupními náklady a cenou nájmu vzhledem k nízké mzdě zaměstnání bez kvalifikace a časté zadluženosti osob bez přístřeší. Informanti uvádí důležitost vlastního bydlení jako bezpečného prostoru bez časového ani jiného omezení. INF8: „*Mám pocit, že když člověku dáš klíč od bytu, od jeho bytu s tím, že je to tvůj byt, dělej si s tvým bytem, co potřebuješ, co chceš, tak ten člověk se o ten byt bude starat. Udělá si z toho domov, když mu nedáš limit – tak ten byt je tvůj na dva roky a potom ho dostane někdo, kdo ho potřebuje víc. Jakože když člověk si díky tomu, že má nějaký ten sociální byt, dokáže zvednout životní úroveň, tak třeba se sám rozhodne, že si pronajme něco jinýho.*“ Popisují i pozitivní zkušenost ohledně vlivu bydlení na celkovou situaci jedince. INF7: „*Najednou zjišťujou, že spousta lidí, co se dostalo po 15 letech někam, kde se můžou vysprchovat, kde na ně normálně koukaj, kde můžou fungovat. A teď jsme slyšeli pár příběhu, že už si našli práci a najednou se chytli.*“ INF4: „*Tohle fakt lidem pomůže, nějakou dobu někde bejt. Pak už má tu energii, když nemusí řešit, kde se nají nebo kde bude spát, tak už může řešit, jak tu situaci změnit.*“ Mezi možnosti zlepšení současného stavu řadí větší množství sociálních bytů a jejich spravedlivé přidělování.

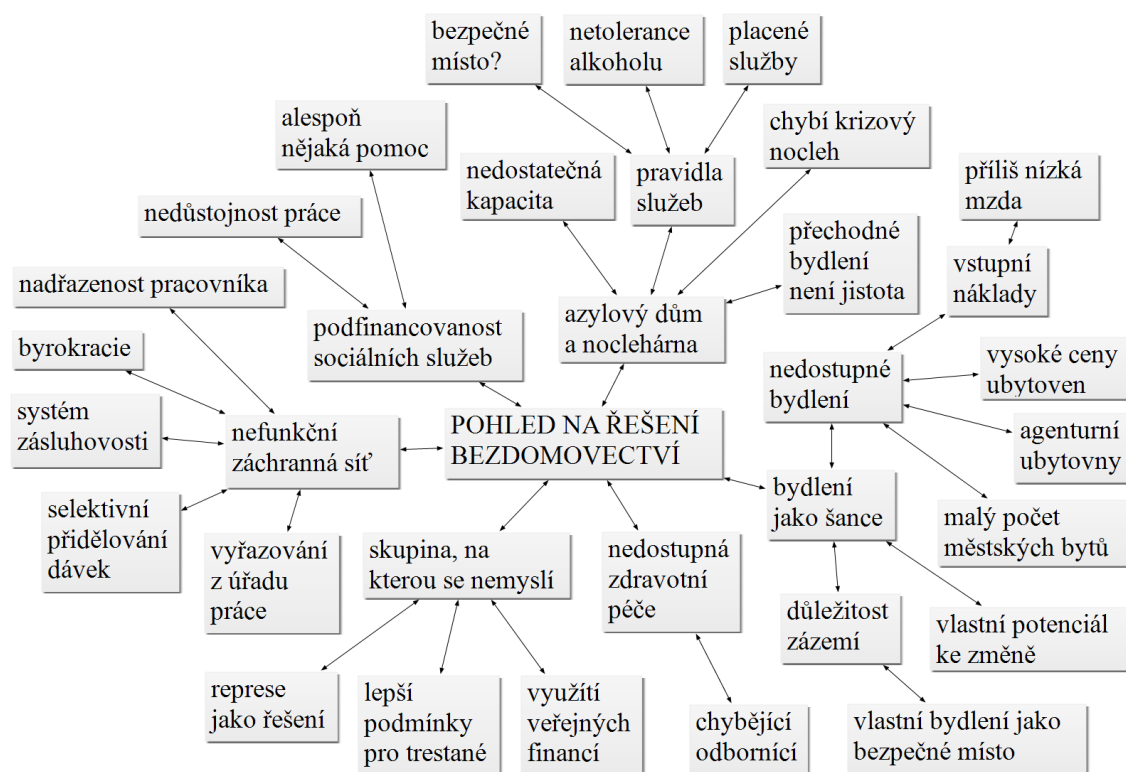
Kritizují přístupy řešení bezdomovectví prostřednictvím represe a vytlačování z veřejného prostoru. INF4: „*Město to řeší tak, že když si lidi stěžujou, že bezdomovci sedí na lavičkách, tak město uřídne lavičky. To se tady reálně děje.*“ Hovoří o jiném přerozdělení veřejných financí s větším ohledem na potřeby osob bez přístřeší.

INF8: „Myslím si, že by bylo lepší, kdyby se peníze, které se dávají na financování represivních složek, daly místo toho na budování veřejně přístupných sociálních zařízení, nabíjecích stanic, sprch a záchodů – veřejných a bez poplatku. A není to výhodné jen pro bezdomovce, ale pro všechny“

Negativně hodnotí i přístup k osobám bez přístřeší jako ke skupině, která je ohrožující pro zbytek společnosti, či jako ke skupině, jejíž potřeby jsou přehlíženy. Do kontrastu staví informant č. 11 lepší zabezpečení osob ve výkonu trestu. INF11: „Pak mě teda taky hrozně štve, že člověk, kterej někoho zabije, tak se o něj ve vězení, i když přijde o vlastní svobodu, postaraj líp než o člověka, kterej má schizofrenii a pije. Přitom jakoby ten jeden je trestanej a ten druhý není.“

Vzhledem ke častým zdravotním komplikacím i již výše zmiňované problematice duševních chorob je vzpomínána špatná dostupnost zdravotní péče a odborných pracovníků. INF5: „Spíš, co takhle potkávám ty lidi, tak vím, že se o tyhle lidi nikdo nepostará. Jsou napůl blázni, nevím, jestli je to třeba i tou zkušeností z života na ulici.“ INF1: „Myslím, že sociální pracovníci v klasických službách pro lidi bez přístřeší nemají mnoho vzdělání v tomto ohledu. Bylo by vhodné zavést specializovanou službu.“

Schéma č.11 – Pohled na řešení bezdomovectví

(Zdroj: vlastní výzkum)

8. Diskuse výsledků

Bakalářská práce si stanovila za cíl popsat fungování celosvětové iniciativy Food Not Bombs v České republice a také se zaměřit na reflexe aktivistů v kontaktu s osobami bez přístřeší. Data byla sbírána prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s aktivisty různých kolektivů Food Not Bombs v České republice.

Na základě dostupných zdrojů bylo v teoretické části práce uvedeno, že v České republice působí kolektivy Food Not Bombs v 15 městech (Food Not Bombs, 2020). Získaná data ve výzkumné části zahrnují informace od kolektivů z 8 měst. K informantům z dalších měst se prostřednictvím techniky sněhové koule nepodařilo přiblížit. Bylo vyzkoušeno i přímé oslovování kolektivů skrze kontakty uvedené na internetové stránce či sociální síti, s některými kolektivy se však ani takto nepodařilo spojit nebo nikdo z kolektivu neměl o účast ve výzkumu zájem. V průběhu realizace výzkumu bylo zjištěno, že dva z celkového počtu kolektivů uvedených v teoretické části již nefungují, jeden z kolektivů z výzkumného souboru naopak nebyl uveden v původním zdroji. Vzhledem k tomu, že kolektivy nemají žádnou právní formu a nikde není zapsán seznam členů a kontakt je možný díky hromadné emailové adrese či profilu na sociální síti, jeví se použití techniky sněhové koule ke sběru dat jako nejvhodnější.

První výzkumná otázka se zabývala rozdíly v činnosti skupin Food Not Bombs v České republice. Kódy vztahující se k popisu fungování kolektivů jsou obsaženy v kategoriích č. 1 – Veřejný výdej jídla, č. 2 – Kolektiv a č. 3 – Přesah. Rozdíly mezi kolektivy jsou pro lepší přehlednost heslovitě shrnuty v následující tabulce č. 2.

Kolektivy se odlišovaly v častosti výdeje jídla (jednou týdně, za 14 dní, měsíčně) a v přerušení, či nepřerušení aktivit v období letních prázdnin. Většina kolektivů vydává na veřejném a viditelném místě, jeden se přesunul na místo skryté, méně frekventované. V souvislosti s veřejným výdejem jídla informanti popisovali konflikty s policií. McHenry (2012) ve své publikaci rovněž zmiňuje časté konflikty skupiny Food Not Bombs v San Franciscu s bezpečnostními složkami a jejich snahu o zamezení veřejného výdeje jídla. U některých zkoumaných skupin došlo k dohodě o přesunu místa činnosti. Jiné se přesunu brání, zbylé se s většími, nebo dokonce žádnými konflikty s bezpečnostními složkami nesetkaly.

Tabulka č. 2 – Rozdíly mezi kolektivy

Rozdíly mezi kolektivy		
Frekvence výdeje jídla	Místo vaření	Počet členů kolektivu
Letní pauza × bez pauzy	Využívání různých zdrojů	Je x není aktivní jádro (hlavní osoba)
Délka fungování kolektivu	Složení jídla	Různé další aktivity
Veřejné viditelné × skryté místo	Míra dokupování surovin	Vydávání × nevydávání oblečení
Podoba výdeje (označení, nádoby)	Míra organizovanosti	Vnímání významu
Konflikt s policií a reakce na požadavek přesunu	Frekvence schůzek a jejich podoba	Míra provázanosti se službami

(Zdroj: vlastní výzkum)

Příprava jídla probíhá buď v jedné centrální kuchyni, ve stálém bytě člena kolektivu, nebo se pravidelně/nepravidelně střídá různý počet bytů členů. Další rozdíly byly identifikovány v podobě samotného výdeje – označení/neoznačení výdeje, nádoby, stůl/lavičky.

Zdroje na vaření jsou získávány odlišnými způsoby, často se jedná o různou kombinaci několika zdrojů. Při získávání surovin je kladen důraz na omezení plýtvání potravinami. Nejčastěji kolektivy využívají dohody s obchodníky o darování neprodaného zboží. Organizace pro výživu a zemědělství popisuje ztráty potravin v průběhu jejich prodeje z důvodu nevhodných způsobů skladování, nemožnosti prodeje po uplynutí doby trvanlivosti, časté je poškození obalového materiálu a nesoulad poptávky a nabídky, který má následek přebytek zboží (FAO, 2011). Dvě skupiny aktivně provozují dumpster diving a využívají potraviny, které byly vyhozeny ze supermarketů. Tato informace je poněkud v rozporu se zákonem č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích, kde je uvedeno, že větší obchody jsou povinné darovat neprodané potraviny neziskovým organizacím (tj. potravinovým bankám) – lze se tedy domnívat, že ne všechny obchody skutečně potraviny darují. Vzhledem k tomu, že aktivistické skupiny FNB nejsou registrovanou sociální službou a nemají ani jinou právní formu, nemohou však dle zmíněného zákona (č. 110/1997 Sb.) od potravinových

bank potraviny odebírat. U tří kolektivů z výzkumného souboru spolupráce s potravinovou bankou existuje, jedná se však o spolupráci neoficiální.

Dále kolektivy spotřebovávají nevyužité potraviny od jednotlivců a domácností, jeden kolektiv zpracovává zbytky jídel z restaurace. Stenmarck (2016) uvádí, že se více než polovina veškerého plýtvání potravin v Evropské unii odehrává právě na úrovni domácností. Využívání surovin, které by byly jinak zlikvidovány, převažuje u většiny kolektivů, dokupovány jsou často jen suroviny, které nelze jinak sehnat. Nakupování většiny surovin je charakteristické pro dva kolektivy.

Kolektivy se liší také složením vydávaného jídla. Některé se drží zachování přísně veganského složení, jiné jsou shovívavější a příležitostně využijí i suroviny vegetariánské. Dva kolektivy zcela výjimečně vydávají i potraviny obsahující maso. Vydáváním veganského či vegetariánského jídla se skupiny snaží poukázat na využívání jiného živočišného druhu a upozorňovat na práva zvířat, jedná se o jeden ze tří základních principů iniciativy Food Not Bombs, které byly stanoveny na mezinárodním shromáždění skupin v 90. letech 20. století (McHenry, 2012). Informanti uváděli, že v kolektivu jsou zastoupeni vegetariáni a vegani, takže je pro ně vydávání jídla s minimálně vegetariánským složením logické, zbylí členové kolektivu ctí tento základní princip.

Dále se kolektivy liší délkou fungování a velikostí kolektivu. Různá je frekvence pořádání schůzek a jejich podoba, u skupin s větším počtem členů jsou organizována pléna (vyznačující se např. programem a strukturou). Všichni informanti uváděli, že jejich kolektiv nemá nadřazené a podřízené role, rozhodnutí se snaží dosáhnout díky společné debatě a v ideálním případě konsensu. Tato charakteristika odpovídá afinitní skupině, kde je podstatná vzájemná důvěra a podpora mezi jednotlivými členy, nemá žádného vůdce nebo hierarchickou strukturu (Dupuis-Déríjeddá, 2010). U některých skupin informanti popisují aktivnější jádro tvořené méně osobami, které se více podílí na rozhodování, u dvou skupin je vzpomínána i jedna hlavní osoba (neformální pozice). Kolektivy se odlišují mírou organizovanosti, od průběžného organizování dle aktuální situace přes rozpis až po rozdělení na stabilní pracovní skupiny.

Z návazných aktivit popsaných v teoretické části práce byla na základě výpovědí identifikována aktivita takzvané bezpečné zóny – obdoba The Really, Really Free Market. Tato aktivita funguje na principu darování, první vznikla na Novém Zélandu

jako alternativa k systému tržní ekonomiky (Bufe a McHenry, 2015). Dále se skupiny různí mírou pořádání a zapojování se v dalších činnostech, jako jsou koncerty, podpora demonstrací a názorově spřízněných akcí, propagace skrz sociální sítě, pořádání přednášek, komunitní zahradničení aj. Jedna ze skupin aktivně vystupuje proti zbrojnímu průmyslu. Navazuje tak na prvotní myšlenku vzniku iniciativy: upozorňování na velké množství finančních prostředků vynakládaných na podporu vojenských programů, původní skupiny se vymezovaly vůči jaderným zbraním a válečnému řešení konfliktů (McHenry, 2012). Šest kolektivů vydává kromě jídla i oblečení, a to pravidelně nebo nárazově, dvě skupiny oblečení nevydávají vůbec.

Všichni informanti popisují u své skupiny jistý přesah, hlavním smyslem činnosti Food Not Bombs pro ně není pouze vydávání jídla. Toto definuje i poslední ze základních principů, jehož obsahem je, že aktivita představuje nenásilnou přímou akci a konečným cílem je sociální změna (McHenry, 2012). Rozdíl lze vypočítat v tom, jaký význam je vnímán jako převažující. Informanti v rozhovorech uváděli, že nemají v rámci kolektivu jasně vymezeno, jaký je hlavní záměr jejich činnosti. Domnívají se, že je to například omezení plýtvání potravinami, eliminace bezdomovectví, upozorňování na nerovnosti a změna pohledu společnosti na bezdomovectví nebo konkrétní pomoc jednotlivci v nepříznivé situaci. Tyto rozdíly jsou však patrné spíše mezi jednotlivými aktivisty než mezi kolektivy jako celky. Dále se skupiny liší mírou provázanosti mezi skupinou Food Not Bombs a organizacemi poskytující sociální služby ve městě.

Na základě zjištěných informací o činnosti jednotlivých kolektivů usuzují, že i přes autonomii každého kolektivu jsou rozdíly spíše drobné, žádný z rozdílů není dle mého názoru nijak zásadní. Všechny zkoumané kolektivy dodržují mezinárodní principy fungování, žádný nemá právní formu a hierarchii, rozhodnutí se snaží činit formou konsensu. Klíčovou aktivitou je rozdávání jídla zdarma pro všechny bez rozdílu a všichni ve své aktivitě chápou významový přesah.

Druhá výzkumná otázka zkoumala, jak aktivisté vnímají osoby bez přístřeší. Data týkající se této otázky jsou zahrnuta a rozebrána v kategoriích č. 4 – Charakteristika strávníků, č. 5. – Kontakt s osobami bez přístřeší a č. 6 – Pohled aktivistů na řešení problematiky bezdomovectví.

Jak uvádí Kliment a Dočekal (2016), osobou bez přístřeší je člověk, který žije na ulici či v nevyhovujícím bydlení. Jedná se o člověka zasaženého chudobou, která se vyznačuje

nedostatkem materiálních zdrojů k uspokojení potřeb (Ringen, 2005). Takto popisují informanti strážníky, v naprosté většině se tedy jedná o osoby bez přístřeší. Někteří ze strážníků sice bydlení mají, nezbyvá jim však dostatek zdrojů na potraviny a další potřeby. Část informantů vnímá i tyto osoby jako osoby bez přístřeší z důvodu nedostatku zdrojů, jiní informanti se domnívali, že vzhledem k bydlení tyto osoby nejsou bezdomovectvím postiženi. Dle typologie bezdomovectví ETHOS (Feantsa, 2017) je však život na ulici jen první z kategorií, dále pojem bezdomovectví zahrnuje i kategorie bez bytu (azylové domy, ubytovny), nejisté bydlení (např. bez nájemní smlouvy) a nevyhovující bydlení (např. provizorní stavby). Odbor sociálních služeb MPSV popisuje osobu bez přístřeší jako osobu bez bydlení nebo osobu ohroženou jeho ztrátou, zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. definici neobsahuje (MPSV, 2007). Oblast definice pojmu není obsažena v cíle této práce, při realizaci rozhovorů s informanty i analýze výsledků jsem se však setkala s problematikou nejasné definice. Dle odpovědí informantů i studia zdrojů považují za osobu bez přístřeší osobu, která nemá žádné nebo jisté bydlení (je ohrožena jeho ztrátou) a zároveň nedisponuje dostatkem prostředků k uspokojení základních životních potřeb.

Na základě výsledků z uvedených kategorií je patrné, že informanti vnímají osoby bez přístřeší jako různorodou skupinu, ať již z hlediska věku a pohlaví, nebo i důvodů, které zapříčinily danou životní situaci. Tyto příčiny ani konkrétní minulost člověka se ale nesnaží nijak hodnotit. Nehodnotící postoj je zachovávan i při samotném výdeji jídla, kdy je jídlo poskytováno každému. Jedná se opět o část základních principů Food Not Bombs, který je dodržován. Butler a McHenry (1992) uvádějí, že se skupiny při své činnosti neohlížejí na barvu pleti, národnost, politické či náboženské přesvědčení nebo ekonomickou situaci jedince. Ačkoli informanti popisují i subjektivní důvody, kvůli kterým se člověk na ulici dostal a proč na ulici setrvává, nevnímají člověka jako jediného viníka své situace. Hovoří o selhání současného systému společnosti, tedy o strukturální příčině bezdomovectví (Marek et al., 2012) či objektivních faktorech vzniku bezdomovectví (Schwarzová, 2010).

Aktivisté osoby bez přístřeší vnímají stejně jako všechny ostatní občany, snaží se o rovný přístup a nevytváření rozdílů. O některých strážnících je z důvodu častého kontaktu hovořeno jako o známých, aktivisté jsou s nimi v kontaktu i mimo pravidelný čas vydávání jídla. Informanti pociťují při kontaktu s osobami bez přístřeší lítost a smutek, tyto emoce se ale snaží kontrolovat a využívat je jako zdroj pro další

poskytování podpory. Vnímají radost při zlepšení jedincovi situace. Popisována je i blízkost k daným osobám z hlediska odporu proti většinové společnosti. Zároveň si informanti uvědomují možnost vlastního ohrožení ztrátou bydlení a vnímají důsledky takové situace v současném stavu společnosti, kde reflektují nespravedlivý přístup ke zdrojům. Možná i toto je jedním z důvodů zapojování se v solidárních aktivitách Food Not Bombs. Petrusek (1996) zmiňuje spontánní solidaritu, která je založena na přirozené potřebě navzájem se podporovat a společně se bránit. Solidarita je dle Tomeše (2008) směřována ve prospěch celé skupiny a je důležité rovné postavení a prvky vzájemnosti, tím se liší od humanitarismu či charity.

Život osob bez přístřeší je vnímán jako obtížný – jak z důvodu špatného uspokojení základních potřeb (přístup k potravinám, vodě, hygienickému zázemí a bezpečnému místu ke spánku), tak z důvodu mezilidských vztahů ve skupině, samoty a často negativnímu přístupu veřejnosti. Obtížné uspokojení základních potřeb je pak popisováno jako hlavní aspekt bránící návratu do běžného života, kdy veškerá energie a čas osoby bez přístřeší je soustředěna na jejich zajištění. Typicky je toto vnímáno jako problém při shánění a udržení si zaměstnání.

Sociální služby, které poskytují hygienické zázemí, někdy i potravinový servis a možnost přípravy jídla jsou nízkoprahová denní centra a služby sociální rehabilitace, noclehárny a azylové domy poskytují také nocleh (zákon č. 108/2006 Sb.). Tyto služby hodnotí informanti jako nedostatečné s mnoha omezeními. Regulace formou pravidel a drobných poplatků jsou zaváděny jako prevence zneužívání služby a podpora uschopňování klienta (Vágnerová et al., 2018). Z výzkumu vyplynula otázka, zda není důležitější pomoci všem osobám bez přístřeší, které často nesplňují některou z podmínek nebo nemají finance na poplatky z důvodů aktuální krizové situace. Informanti ale dodávají, že vzhledem k neexistenci lepší alternativy služeb, jsou rádi, že je alespoň omezeně pomoc poskytována. Svě strážníky odkazují do sociálních služeb a v některých neziskových organizacích kladně hodnotí přístupy pracovníků.

Výzkumem bylo zjištěno, že řešením by mohl být dostupnější systém sociálního bydlení. Aktivisti chápou vlastní bydlení jako bezpečný prostor, který je nutný pro proces znovuzapojení se do života běžné společnosti. Státní podpora sociálního bydlení jako významný faktor je i jedním z cílů Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020 (MPSV, 2013).

Osoby bez přístřeší jsou dále vnímány jako skupina ignorovaná nebo skupina záporně hodnocena politiky i veřejností, přičemž se aktivisté domnívají, že je to z důvodu strachu a neznalosti problematiky. Informanti líčili i osobní změnu postoje díky získaným informacím a vlastní zkušenosti z kontaktu s osobami bez přístřeší. Toto potvrzuje i Pěnkava (2018), který popisuje možnost přehodnocení negativních přístupů a předsudků díky dostačenému množství ověřitelných a vhodně podaných informací. Marek et al. (2012) uvádí syndrom Not In My Back Yard při umísťování služby pro osoby bez přístřeší, kdy je patrný odpor ze strany veřejnosti z důvodu obav a stereotypů bezdomovectví (zvýšená kriminalita, nepořádek). Stereotypy a přisuzování negativních vlastností všem příslušníkům určité skupiny patří mezi znaky sociálního vyloučení v rovině symbolické (Kliment a Dočekal, 2016). Pokud aktivisté vnímají negativní pocity u určitého chování (špína, opilost, agrese) směřují kritiku k problematice bezdomovectví a jejímu neřešení/přehlížení ve společnosti, nikoli ke konkrétnímu jednotlivci.

Dále aktivisté záporně hodnotí řešení problematiky pomocí represivních zásahů, skrývání problematiky a odsunu z veřejného prostoru. Represivní přístup je na úrovni obcí často používán, typicky jsou omezovány zjevné projevy sociálně patologického jevu (vyhlášky proti žebrání, zákaz konzumace alkoholu a přespávání na veřejných místech), dohledem nad skupinou osob bez přístřeší je pověřována městská policie (Pěnkava, 2018).

Pokud bychom se zaměřili na porovnání práce aktivistů Food Not Bombs se sociálními službami a přístupy sociální práce, jistě se nejedná o totéž. Domnívám se ale, že lze vysledovat několik podobností. Jako významný nástroj je při práci s osobami bez přístřeší uváděna terénní práce, která spočívá v kontaktování klienta v jeho přirozeném prostředí (Kajanová, 2017). Díky tomu je snazší navázání důvěry, pracovník může díky znalosti prostředí lépe pochopit klientovu situaci (Černá, 2008). Typicky je v terénních programech poskytováno základní poradenství – jedná se o poskytnutí informace o možnostech výběru druhu sociálních služeb podle potřeb osob a o jiných formách pomoci k řešení nepříznivé životní situace, dále také zprostředkování kontaktu se společenským prostředím (vyhláška č. 505/2006 Sb.). V kontextu kontaktů aktivistů Food Not Bombs s osobami bez přístřeší můžeme pojmenovat prvky základního poradenství (informace o službách, sociálních dávkách, vyřizování dokladů aj.)

i zprostředkování kontaktu – zpravidla odkazování do specializovaných služeb. Veškerý kontakt se odehrává v přirozeném prostředí klienta.

Ráda bych zde přiblížila i styčné body, které vnímám při komparaci zjištěného působení Food Not Bombs a přístupů kritické sociální práce. U činnosti kolektivů lze zaznamenat snahu o upozorňování na problematiku bezdomovectví a kritiku nespravedlivého přístupu ke zdrojům a fungování moderní společnosti. Ferguson (2008) u kritické sociální práce zdůrazňuje snahu o kritiku uspořádání moci ve společnosti. Pease a Nipperess (2016) popisují vznik sociálních problémů kvůli nevhodným sociálním strukturám, politickým a ekonomickým systémům. Kritická (někdy též aktivistická) sociální práce se vyznačuje snahou o dosažení rovnosti a spravedlnosti pro marginalizované skupiny, popisem útlaku ve společnosti, zpochybňováním zažitých stereotypů a symetrickým vztahem mezi pracovníkem a klientem (Allan, 2009). Ke kritické praxi je řazeno i pořádání protestních akcí a podpora komunitních organizací založených na solidaritě (Janebová, 2014).

9. Závěr

Bakalářská práce měla za cíl popsat fungování iniciativy Food Not Bombs v České republice a monitorovat reflexe aktivistů v kontaktu s osobami bez přístřeší.

Nejprve byly v teoretické části textu popsány základní informace o problematice bezdomovectví včetně aktuálního stavu v České republice a byly stručně charakterizovány sociální služby pro cílovou skupinu osob bez přístřeší. Dále byly zmíněny teoretické přístupy sociální práce s osobami bez přístřeší, zahrnuta byla i specifika kritické sociální práce vzhledem k zaměření tématu na aktivistickou skupinu. V teoretické části byla také popsána historie iniciativy Food Not Bombs, základní principy činnosti, další aktivity a její působení ve světě a v České republice.

Empirická část práce byla zaměřena na definované cíle, k nim byly stanoveny dvě výzkumné otázky: 1. Jaké existují rozdíly v činnosti jednotlivých skupin Food Not Bombs v České republice? 2. Jak vnímají aktivisté Food Not Bombs osoby bez přístřeší? Byla využita kvalitativní strategie, data byla sbírána prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru. Výběr informantů probíhal na základě techniky sněhové koule. Domnívám se, že volba metodiky byla s ohledem na charakter zkoumané skupiny i z hlediska malého množství dostupných informací zvolena vhodně. Rozhovory byly zpracovány za pomoci otevřeného kódování a proběhlo rozdělení do šesti kategorií, které byly podrobně popsány. Výsledky výzkumu byly diskutovány v předchozí kapitole v kontextu stávajících literárních a jiných pramenů.

Pro zodpovězení první výzkumné otázky byly identifikovány rozdíly mezi jednotlivými zkoumanými kolektivy, jedná se například o praktickou podobu výdeje, jeho častost a místo, využívání různých zdrojů surovin, složení jídla, počet členů nebo míru zapojení v dalších aktivitách. Závěrem je však nutno podotknout, že jednotlivé kolektivy Food Not Bombs se spíše shodují, než liší.

V rámci druhé výzkumné otázky bylo zjištěno, že aktivisté vnímají osoby bez přístřeší jako jedince, kterým se nedostává, zpravidla z důvodu nespravedlivého nastavení společenského systému, prostředků k uspokojení svých potřeb. Snaží se negativně vnímat problém bezdomovectví jako celek a nehodnotit jednotlivé osoby jako viníky. Charakteristický je rovný přístup ke strážníkům, snaha o pomoc a podporu bez výjimek.

Chápou strážníky jako běžné spoluobčany nebo své známé, vnímají i vlastní obohacení díky kontaktu s nimi.

Domnívám se, že cíle práce se podařilo naplnit, byly zodpovězeny obě výzkumné otázky, výzkum proto hodnotím jako úspěšný. Na základě zjištěných informací navrhuji další výzkum v problematice Food Not Bombs například za pomoci kvantitativní strategie a ověření výsledků prostřednictvím statistických metod nebo za pomoci metody zúčastněného pozorování pro přímý vstup výzkumníka do prostředí a detailní popis oblasti výzkumu.

Myslím si, že tato bakalářská práce může pomoci rozšíření povědomí o stále nepříliš známých aktivitách iniciativy Food Not Bombs. Zároveň může sloužit jako podklad pro změnu názoru veřejnosti na osoby bez přístřeší. Představuje činnost iniciativy Food Not Bombs v souvislosti stávajících sociálních služeb a jiných aktivit zaměřených na problematiku bezdomovectví, může tak vyvolat diskuzi o aktuálním přístupu k řešení bezdomovectví a jeho možné obměně.

10. Seznam použitých zdrojů

1. ALLAN, J., 2009. Theorising new developments in critical social work. In: ALLAN, J., BRISKMAN, L., PEASE, B. (eds). *Critical social work: theories and practises for a socially just world*. 2. vydání. Crows Nest: Allen & Unwin. ISBN: 978-1742370927.
2. ANDRADE, H., 2020. Combating global hunger and forging a path to food sovereignty. *Cadernos de Saúde Pública*. 36 (1). doi: 10.1590/0102-311x00208719.
3. BARTÁK, M., 2011. *Bezdomovství v ČR: Zdravotní stav bezdomovců a jeho determinanty*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem. 200 s. ISBN: 978-80-7414-441-7.
4. BASTL, M., MAREŠ, M., SMOLÍK, J., VEJVODOVÁ, P., 2011. *Krajní pravice a krajní levice v ČR*. Praha: Grada. 285 s. ISBN 978-80-247-3797-3.
5. BEDNÁŘOVÁ, Z. 2013., Streetwork. In: MATOUŠEK, O. et al., *Metody a řízení sociální práce*. 3.vydání. Praha: Portál. s. 189-197. ISBN 978-80-262-0213-4.
6. BĚLÍK, V., HOFERKOVÁ, S., KRAUS, B., 2017. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada. 120 s. ISBN 978-80-271-0599-1.
7. *Bikes Not Bombs*, 2019 [online]. Boston [cit. 2020-05-07]. Dostupné z: <https://bikesnotbombs.org/>
8. BUTLER, L., McHENRY, K., 1992. *Food Not Bombs: How to Feed the Hungry and Build Community*. Philadelphia: New Society Publishers. 128 s. ISBN: 978-0865712393.
9. CÍSAŘ, O., 2008. *Politický aktivismus v České republice: sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace*. Brno: CDK Centrum pro studium demokracie a kultury. 187 s. ISBN 978-80-7325-168-0.
10. CORR, A., 1999. *No Trespassing!: Squatting, Rent Strikes, and Land Struggles Worldwide*. Cambridge: South End Press. 244 s. ISBN: 978-0896085961.
11. ČERNÁ, D., 2008. Úvod do terénní sociální práce. In: JANOUŠKOVÁ, K., NEDĚLNÍKOVÁ, D. (eds.), *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Opavě. s. 9-24. ISBN: 978-80-7368-504-1.

12. DUPUIS-DÉRI, F., 2010. Anarchism and the politics of affinity groups. In: *Anarchist Studies*. 18 (1). Lawrence & Wishart Ltd., s. 40-61. ISSN: 09763393.
13. ERIKSON, S., CAROLSFELD, A., 2013. Beyond Desperation: Motivations for Dumpster™ Diving for Food in Vancouver. In: *Food and foodways*, 21 (4). s. 245-266. doi: 10.1080/07409710.2013.849997.
14. FAO, 2011. *Global food losses and food waste – extent, causes and prevention*. [online]. Rome. [cit. 2019-01-20]. ISBN 978-92-5-107205-9. Dostupné z: <http://www.fao.org/docrep/014/mb060e/mb060e00.pdf>
15. Feantsa, 2017. *European typology of homelessness ethos and housing exclusion*. [online]. [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/download/ethos2484215748748239888.pdf>
16. FEBA, *European Food Banks Federation*, © 2019. [online]. Brussels. [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: <https://www.eurofoodbank.org>
17. FERGUSON, I., 2008. *Reclaiming Social Work: Challenging Neo-Liberalism and Promoting Social Justice*. SAGE Publications Ltd. 168 s. doi: 10.4135/9781446212110.
18. *Food Not Bombs*, 2020. [online]. Santa Cruz. [cit. 2020-6-07]. Dostupné z: http://foodnotbombs.net/new_site/index.php
19. GOJOVÁ, A., CHYTIL, O., 2010. Teorie mohou být kompasem při hledání cílů s klienty. In: *Sociální práce/Sociálna práca*. 3/2010. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. s. 4-6. ISSN: 1213-6204.
20. HALOUZKOVÁ, L., RÁŽA, F., URBÁNKOVÁ, J., 2008. Terénní sociální práce v oblasti drogových závislostí. In: WEDLICHOVÁ, I. (eds). *Terénní sociální práce v praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně. s. 98-108. ISBN 978-80-7044-975-2.
21. HENDL, J., 2012. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vydání. Praha: Portál. 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6.
22. HEYNEN, N., 2010. Cooking up Non-violent Civil-disobedient Direct Action for the Hungry: 'Food Not Bombs' and the Resurgence of Radical Democracy in the US. In: *Urban Studies*. 47(6), s. 1225-1240. doi: 10.1177/0042098009360223.

23. HEYWOOD, A., 2008. *Politické ideologie*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 362 s. ISBN 978-80-7380-137-3.
24. HOFFMAN, J., 1993. *The Art & Science Of Dumpster Diving*. Port Townsend: Loompanics Unlimited. 152 s. ISBN: 1-55950-088-3.
25. HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I., 1996. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje. 107 s. ISBN 80-902292-0-4.
26. JANDOUREK, J., 2007. *Sociologický slovník*. 2. vydání. Praha: Portál. 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0.
27. JANEBOVÁ, R., 2014. *Kritická sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus. 109 s. ISBN 978-80-7435-413-7.
28. JONES, A., 2015. *The Vegans: Understanding the Compassionate Mind*. South Carolina: CreateSpace Independent Publishing Platform. 172 s. ISBN: 9781515226666.
29. KAJANOVÁ, A., 2017. *Proč selhává sociální práce se sociálně exkludovanými*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 69 s. ISBN 978-80-7422-613-7.
30. KELLER, J., 2014. *Exkluze jako sociální problém a jako otázka metodologická*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 59 s. ISBN 978-80-7464-490-0.
31. KLIMENT, P., DOČEKAL, V., 2016. *Pohled na bezdomovství v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 122 s. ISBN 978-80-244-5007-0.
32. KOSORIN, P., 2016. Evropská typologie bezdomovectví. In: *Sociální služby*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. s. 133-137. ISBN 978-80-906320-4-2.
33. KRAUS, B., HRONCOVÁ, J., 2010. *Sociální patologie*. 2. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.
34. MAREK, J., STRNAD, A., HOTOVCOVÁ, L., 2012. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál. 175 s. ISBN 978-80-262-0090-1.
35. MAREŠ, P., SIROVÁTKA, T., 2008. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začlenování (inkluzie). In: *Sociologický časopis/ Czech Sociological Review*. 44 (2), s. 113-138. ISSN 0038-0288.

36. McHENRY, K., 2012. *Hungry for peace: how you can help end poverty and war with Food Not Bombs*. Tuscon: See Sharp Press. 188 s. ISBN 978-1-937276-06-5.
37. McHENRY, K., BUFE, Ch., 2015. *The anarchist cookbook*. Tuscon: See Sharp Press. 154 s. ISBN: 978-1-937276-76-8.
38. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. *Vyhodnocení průzkumu řešení bezdomovectví v obcích s rozšířenou působností*. [online]. [cit. 2020-05-03]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/24488/Vyhodnoceni_pruzkumu_rese ni_bezdomovectvi_v_obcich_s_rozsirenou_pusobnosti.pdf
39. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004a. *Společné memorandum o sociálním začleňování*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. 64 s. ISBN 80-86552-81-0.
40. Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2004b. *Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004–2006*. [online]. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/nap_incl _2004_cz.pdf
41. Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2007. *Poskytování sociálních služeb cílové skupině osob bez přístřeší*. [online]. [cit. 2020-06-15]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/2007-20998-223-poskytovani-socialnich-sluzeb-cilove-skupine-osob-bez-pristresi>
42. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2013. *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*. Praha: MPSV. 68 s. ISBN 978-80-7421-072-3.
43. MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
44. MUSIL, L., 2010. Tři pohledy na budoucnost sociální práce. In: SMUTEK, M., SEIBEL, F., TRUHLÁŘOVÁ, Z., *Rizika sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus. s. 11-25. ISBN 978-80-7435-086-3.
45. NAVRÁTIL, P., 2012. Druhy teorií v sociální práci. In: Matoušek, O. et al., *Základy sociální práce*. 3. vydání. Praha: Portál. s. 193-196. ISBN 978-80-262-0211-0.
46. NIBERT, D., 2002. *Animal rights/Human rights: Entanglements of Oppression and Liberation*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers. 272 s. ISBN 978-0742517752.

47. NOVÁK, A., 2013. *Politika přímé akce*. In: Antifa.cz [online]. 2013-05-23 [cit. 2019-12-09]. Dostupné z: <http://antifa.cz/content/politika-prime-akce>
48. NOVOTNÁ, J., 2014. *Teorie sociální práce*. Jihlava: Vysoká škola polytechnická Jihlava. 127 s. ISBN 978-80-87035-96-2.
49. PARSON, S., 2019. Bolt cutters and the politics of expropriation: Homes Not Jails, urban squatting, and gentrification. In: PARSON, S., *Cooking up a revolution*. Manchester: Manchester University Press. s. 99-118.
doi:10.7228/manchester/9781526107350.003.0006.
50. PEASE, B., NIPPERESS, S., 2016. Doing critical social work in the neoliberal context, working on the contradictions. In: PEASE, B., NIPPERESS, S., GOLDINGAY, S., HOSKEN, N., *Doing Critical Social Work: Transformative Practices for Social Justice*. Crows Nest: A&U Academic. s. 3-24. ISBN: 9781760110840.
51. PĚNKAVA, P., 2018. Znovuzačleňování marginálních sociálně ohrožených skupin. In: TOMEŠ, I., ŠÁMALOVÁ, K., *Řízení sociálních procesů v České republice*. Karolinum. s. 78-106. ISBN: 9788024641805.
52. PERERE, CH., 2017. 'I am not buying things': why some people see 'dumpster diving' as the ethical way to eat. In: *The Conversation* [online]. 2017-11-27 [cit. 2019-11-09]. Dostupné z: <https://theconversation.com/i-am-not-buying-things-why-some-people-see-dumpster-diving-as-the-ethical-way-to-eat-86536>
53. PETRUSEK, M., 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum. s. 1185-1186. ISBN 80-7184-310-5.
54. *Potravinové banky*, 2019 [online]. Praha. [cit. 2019-10-03]. Dostupné z: <http://potravinovebanky.cz/>
55. PRIEFER, C., JÖRISSEN, J., BRÄUTIGAM, K., 2013. *Technologické možnosti, jak nasytit 10 miliard lidí, možnosti snížení plýtvání potravinami*. Brusel: STOA. 22 s. doi: 10.2861/64065.
56. PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., 2008. *Bezdomovectví*. Praha: Triton. 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.

57. RINGEN, S., 2005. Problém chudoby – několik doporučení k definici a měření. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*. 41 (1), s. 125-140. doi: 10.13060/00380288.2005.41.1.07.
58. SHARP, B., 2012. *Lemons and Lavender: The Eco Guide to Better Homekeeping*. Berkeley: Viva Editions. 275 s. ISBN: 978-1936740109.
59. SHEPARD, B., 2015. *Community projects as social activism: From direct action to direct service*. New York: Sage Publications. 256 s. ISBN 978-1412964265.
60. SCHWARZOVÁ, G., 2010. Sociální práce s bezdomovci. In: MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J., *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2.vydání. Praha: Portál.315-330 s. ISBN 978-80-7367-818-0.
61. STENMARCK, A., 2016. *Estimates of European food waste levels*. Stockholm: Swedish Environmental Research Institute. 79 s. ISBN 978-91-88319-01-2.
62. ŠVARÍČEK, R. et al., 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vydání. Praha: Portál, 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.
63. TOMEŠ, I., 2010. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál. 439 s. ISBN 978-80-7367-680-3.
64. TOMEŠ, I., 2018. *Povinná sociální solidarita*. Praha: Karolinum. 226 s. ISBN 978-80-246-3835-5.
65. United Nations, 2015. *Všeobecná deklarace lidských práv*. [online]. Praha: Informační centrum OSN. 62 s. [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: https://www.osn.cz/wp-content/uploads/UDHR_2016_CZ_web.pdf
66. VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY L., MAREK, J., 2018. *Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum. 303 s. ISBN 978-80-246-4054-9.
67. VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY L., MAREK, J., 2013. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum. 339 s. ISBN 978-80-246-2209-5.

68. Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, 2006. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 164, s. 7021-7048. ISSN 1211-1244.
69. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2019. *Sčítání osob bez domova v české republice 2019, Kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS*. Praha: VÚPSV, v. v. i. 95 s. ISBN 978-80-7416-351-7.
70. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, 2006. In: *Sbírka zákonů České Republiky*, částka 37, s. 1257-1289. ISSN 1211-1244.
71. Zákon č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České Republiky*, částka 69, s. 2898-2928. ISSN 1211-1244.
72. Zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů, 2013. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 77, s. 1774-1809. ISSN 1211-1244.

11. Seznam tabulek a schémat

11.1. Tabulky

Tabulka č. 1 – Přehled informantů.....	27
Tabulka č. 2 – Rozdíly mezi kolektivy	55

11. 2. Schémata

Schéma č. 1 – Pravidelnost	30
Schéma č. 2 – Veřejné místo	31
Schéma č. 3 – Zdroje	33
Schéma č. 4 – Distribuce jídla	34
Schéma č. 5 – Kolektiv	37
Schéma č. 6 – Další aktivity	39
Schéma č. 7 – Význam	41
Schéma č. 8 – Charakteristika strážníků.....	42
Schéma č. 9 – Kontakt s osobami bez přístřeší.....	45
Schéma č. 10 – Poznatky z kontaktu	48
Schéma č. 11 – Pohled na řešení bezdomovectví	53

12. Seznam zkratek

ČR – Česká republika

ETHOS – European Typology on Homelessness and Housing Exclusion

FAO – Food and Agriculture Organization (Organizace pro výživu a zemědělství)

FEANTSA – European Federation of National Organisations Working with the Homeless

FNB – Food Not Bombs

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSN – Organizace spojených národů

STOA – Science and Technology Options Assessment

USA – United States of America

aj. – a jiné

apod. – a podobně

č. – číslo

např. – například

s. – strana